

DÜŞÜNCE

Sayı : 1

D Ü N Y A ' D A N B İ R H A B E R

ARAP BAHARI

Arap Baharı

Türkiye'nin Arap
Baharı Politikası

Tunus

Bu Sayı

03

Arap Baharı ve Türk Dış Politikası

28

Tunus

32

Kitap

Arap Baharı'ndan Kesitler

33

Belgesel

Arap Baharı-Mutlak Güç

Arap Baharı ve Türkiye'nin Dış Politikası

Türkiye Ortadoğu politikasında Atatürk döneminden başlayarak, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar bölge ülkeleri ile çatışmaya girecek, iç işlerine müdahale edecek hiçbir durum ile karşılaşmamıştır. Ortadoğu'da bir Yahudi Devleti'nin kurulmasından sonra Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ve Arap coğrafyası ile ilişkilerinde kırılma noktaları yaşanmıştır. İsrail'i ilk tanıyan Müslüman ülke olması nedeni ile Türkiye'ye her zaman tepki verilse de özellikle 1973 Arap-İsrail Savaşlarında Türkiye'nin tavrı, ilişkileri yüksek oranda düzeltmese de normalleşmeler yaşanmıştır. 1980 yıllarına gelindiğinde tüm dünyanın gözünü çevirdiği bölge Ortadoğu olmuştur. İran Devrimi, Irak-İran Savaşı, SSCB'nin Afganistan'ı işgali, Birinci ve İkinci körfez Savaşları sonrası Irak'ın işgali ve neticede Arap Baharı. Tüm bu gelişmelerde Türkiye bir şekilde kendini bağlı bulunduğu Ortadoğu coğrafyasının sorunlar yumağı içerisinde bulmuştur. Küresel güçlerin Ortadoğu'daki emelleri tabi ki Birinci Dünya Savaşı sonrası son bulmamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası, İngiltere ve Fransa'nın hâkim olduğu Ortadoğu, Soğuk Savaş Döneminde ABD ve SSCB'nin güç mücadelesinin arenası haline geliyordu. Soğuk Savaş sonrası ise tek güç kalan ABD, bölgeyi bir üs haline gelmiştir. SSCB'nin yıkılmasından sonra yaklaşık 10 yıl sessizliğini koruyan Rusya ise Arap Baharı sonrası Suriye iç savaşında bölgede güç mücadelesinin taraflarından biri oluyordu. 21. Yüzyılda küresel güçlerin savaşının yerini vekaletler savaşı alacak ve Ortadoğu'da her küresel güç bölgede şiddet kaynağı olan terör örgütlerini kendilerine partner olarak seçmişlerdir.

2011 yılında Tunus'ta seyyar satıcılık yapan üniversite mezunu Muhammed Buazizi'nin arabasına el konulması ve sonrasında gördüğü kötü muamele sonrası kendini yakması daha önce Ortadoğu'da görülmemiş bir durum yaşanmasına neden olmuştur.[1] Arap halkları kendilerini yöneten despot iktidarlara karşı ayaklanmışlardı. Bu dönemde Türkiye'de iktidarda olan AKP Hükümeti "Komşular ile Sıfır Sorun" politikası çerçevesinde dış politikasını şekillendirmek istiyordu. Ancak gelen son noktada komşularının çoğu ile sorun yaşayan ve yaşadığı sorunların alanı sadece komşuları ile sınırlı kalmayan bir cendere içine düşülmüştür. Deklere edilen "Komşular ile Sıfır Sorun" politikasının ne kadar uygulandığı tartışma konusu olmuştur.

Ortadoğu'da yaşanan bu gelişmeler ve Türkiye'nin dış politikasının seyrini değiştirmiştir. Bölge ile olan ilişkilerinde daha aktif rol alacak politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Hükümetinin ortaya koyduğu "Komşular ile Sıfır Sorun" planını nasıl gerçekleştireceği merak konusu olmuştur. Ortadoğu'da Arap Baharı sonrası ortaya çıkan durumun haricinde Doğu Akdeniz'deki enerji paylaşımı, Türkiye'nin Kuzey Afrika politikalarından rahatsız olan Fransa'nın bölge ile ilgili planlarını da değiştiriyordu. Tüm bu olan gelişmeler neticesinde Türkiye Ortadoğu ve diğer komşu ülkeler ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır.

Yasemin Devrimi Tunus'un birçok şehrinde gerçekleşen protestolardır. Protestocuların hedef aldığı başlıca konular işsizlik, gıda enflasyonu, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü ve kötü yaşam koşulları olmakla beraber 23 yıldır ülkeyi yöneten Zeynel Abidin Bin Ali'nin başkanlığı bırakıp 14 Ocak 2011'de ülkeden kaçmasıyla sonuçlanan olaylar bütünüdür. Kasım 2010'da, meyve sebze satıcısı olan işsiz bir üniversite mezununun, satış arabasına polis el koymasından sonra kendini ateşe vermesi ile başlayan protestolar Tunus'ta son 30 yıldır yaşanan sosyal ve siyasal olayların en dramatik dalgalarından biriydi ve yaralanmalar ve hayat kayıpları ile sonuçlandı.

25 Ocak 2011'den beri Mısır'da devam eden, halkı mevcut yönetime karşı seferber olmaya çağıran sokak gösterileri, protestolar ve sivil itaatsizliklerin bütünüdür. Gösteriler ve isyanların polis şiddeti, olağanüstü hâl, işsizlik, asgari ücretleri azaltma isteği, barınma eksikliği, yiyecek sıkıntısı, yolsuzluklar, ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve kötü hayat koşulları üzerine başladığı rapor edildi. 11 Şubat 2011 tarihinde Mısır cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek gösteriler nedeniyle istifa etti. 2012 Mısır cumhurbaşkanlığı seçiminden galip çıkan Muhammed Mursi, ülkede tekrar diktatörlük sağlamakla suçlandı. Halkın bir bölümü kendi arasında ona Yeni Firavun şeklinde hitap etmeye başladı. Mısır'da Mursi karşıtı gösteriler başladı. Mısır ordusu ise müdahale sinyali verdi. 3 Temmuz 2013 tarihinde Mısır Silahlı Kuvvetlerinin müdahalesi ile birlikte Muhammed Mursi baştan indirildi. Bunun üzerine ihvan hareketleri başladı ve 16 Mayıs 2015 günü idam cezasına çarptırıldı.

Bir Kuzey Afrika ülkesi olan Libya'da hükümet ve Muammer Kaddafi karşıtı gösterilerle başlamış ve daha sonrasında gerçek anlamıyla bir iç savaşa dönüşmüş ayaklanmalar bütünüdür. Protestolar 15 Şubat 2011 tarihinde başlamış, iç savaş Sirte'nin düşmesi ve Muammer Kaddafi'nin öldürülmesiyle 20 Ekim 2011 tarihinde sona ermiştir. Medyaya göre olaylar halkın 2010-2011 yılı boyunca Arap dünyasını saran protestoların bir ayağı olan 2011 Mısır Devrimi'nden esinlenmesi sonucu başlamıştır. 18 Şubat 2011 tarihinde göstericiler, Libya'nın ikinci büyük şehri Bingazi'nin kontrolünü bazı polis ve askerlerin de desteğiyle ele geçirmişlerdir. Bunun üzerine hükümet Bingazi'de yaşayan ve rejimin destekçisi seçilmiş askerî birlikleri yollamıştır. Ülke, Ulusal Geçici Konsey (UGK) ve Libya Sosyalist Halk Cemahiriyesi olarak ikiye ayrılmıştır. 20-28 Ağustos tarihlerinde Trablus Muharebesi sonucu başkent Trablus UGK kontrolüne geçmiş, UGK yüzden fazla ülke tarafından tanınmıştır. 20 Ekim 2011 günü Muammer Kaddafi'nin memleketi Sirte'nin düşmesiyle Muammer Kaddafi öldürülmüş, iç savaş kesin UGK zaferiyle sona ermiştir.

Ak Parti Hükümeti Dönemi Ortadoğu Politikası

Türkiye, her ne kadar kurulduğu tarihten bugüne kadar dış politikasını Batı eksenli bir perspektifte şekillendirmiş olsa da halkının büyük çoğunluğunun Müslüman olması nedeni ile Ortadoğu ve Arap halkları ile tarihsel bağları bulunmaktadır. Ayrıca coğrafi olarak bulunduğu bölge Birinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığı kazanmış çoğunluğu monarşi, teokratik ve dikta rejimleri ile yönetilen devletlerden oluşuyordu. Bu durum Türkiye'nin ister istemez Ortadoğu'da meydana gelen karışıklıklara bir şekilde müdahil olmasına sebep olmuştur. Bölgede bulunan devletlerde oluşan karışıklıklar gerek ekonomik ve gerekse siyasi düzlemde Türkiye'yi etkilemektedir.

Türkiye kuruluşundan itibaren her ne kadar Batı eksenli bir dış politika sergilemiş olsa da Cezayir'in bağımsızlık mücadelesinde Filistin sorununda Arap Devletleri ile hareket etmiştir. Ancak, Süveyş sorununda ise Batı yanlısı bir tavır alarak Arap Devletlerinin tepkisini almıştır.

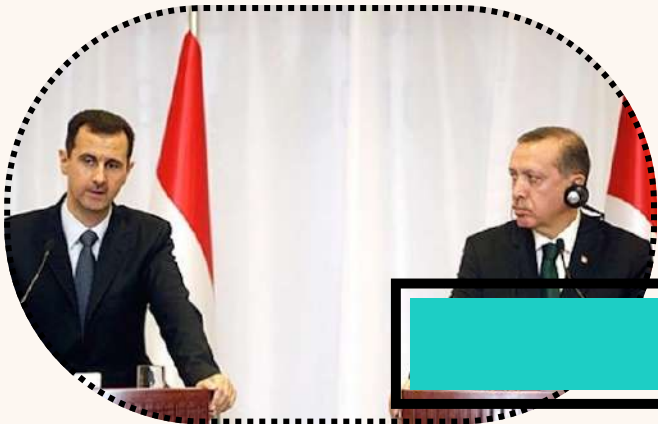
Türkiye'nin Ortadoğu'da yaşanan bu ve benzeri konulardaki dış politika farklılıklarını iktidara gelen partilerin dış politikasını iç siyaset malzemesi yapmasına bağladığı yorumları yapılmaktadır. Bu duruma en belirgin örneği İsrail ile ilişkilerde görebiliriz.

1980 li yıllarda tek partili ANAP iktidarları sonrası Türkiye'de koalisyon hükümetleri dönemi başlamış, 2001 ekonomik krizi sonrası oluşan ortamdan Adalet ve Kalkınma Partisi verdiği vaatler ile tek başına iktidara gelmişti. Eski Milli Nizam geleneğinden gelen kadroların oluşturduğu AKP, milliyetçi, muhafazakâr söylemler ile geleneksel sağ siyaset olarak nitelendirilebilir. AKP iktidara geldiği ilk günden itibaren Batı ile ve özellikle Avrupa Birliği (AB) ile uyum süreci ve müktesebatı için verdiği çaba Batı Devletleri tarafından takdirle karşılanıyordu.

Kendinden önceki hükümetler gibi Batı yanlısı bir dış politika sergileyen AKP ABD ve Batı ile yakın ilişkiler kuran, İsrail’le görünüşte bir çatışma havasının hâkim olduğu, ancak geri planda ilişkilerin devam ettiği bir süreci iktidarının ilk on yılında oldukça başarılı bir şekilde yürütmüştür. Ortadoğu ile ilişkilerinde kendisinin de uzun dönem içinde bulunduğu “milli görüş” siyasetinden ayrı olarak bir siyasi yol çizmiştir. Necmettin Erbakan’ın Başbakanlık döneminde oluşturulan İslam Ortak Pazarı’na sıcak bakmayan AKP iktidarı lideri Recep Tayyip Erdoğan “Biz AB ile Ortadoğu arasında köprü olacağız, İslam ortak pazarı değil” diyerek Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini bu şekilde ifade etmiştir. AKP Hükümeti 2010 yılında gerçekleşen Arap Baharı sonrası Suriye’de meydana gelen olaylarda bir dönem yakın ilişkiler yürüttüğü Suriye ile savaş durumunun kiyısına gelmiştir. Suriye ile oluşan bu olumsuz durum özellikle bölgede oluşan kaos ve boşluğu fırsat bilen PKK, Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve Halk Savunma Birlikleri (YPG) gibi terör yapılarının etkin bir şekilde nüfuzlarını arttırmasına neden olmuştur. AKP’nin bölgede gerek NATO ile gerekse “stratejik ortaklık” çerçevesinde ilişkileri olduğu ABD’nin terör unsurlarına verdiği destekle bir anda ABD ile ayrı kutuplarda siyasi görüşler belirmeye başlamıştır

Türkiye, AKP Hükümetleri öncesi İran ve Suriye ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştı. Özellikle Suriye’de konuşlanan ve terör örgütü PKK’nın elebaşı Abdullah Öcalan’ın Suriye’yi terk etmesi ile sonuçlanan Adana Mutabakatı imzalanmıştı. AKP Hükümeti döneminde Suriye ile ikili ilişkiler daha da gelişmiş, Devlet Başkanları nezdinde Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad, dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Ankara’ya davet edilmişti. Aynı yıl Erdoğan’da Şam’ı ziyaret etmişti. Bu ziyaretler Suriye ve Türkiye arasında bir dizi antlaşmaların yapılmasına vesile olmasının yanında ABD’nin Irak’a müdahalesi sonrası Türkiye’nin Ortadoğu’da uzun yıllardır sorun yaşanan Suriye ile ilişkilerin normalleşmesine neden olmuştur. Ancak 2010 yılında meydana gelen Arap Baharı sonrası olayların Suriye’ye de sıçraması ve Esad yönetiminin çıkan isyanları kanlı bir şekilde bastırma yolunu seçmesi Türkiye ile Suriye arasında normalleşen ikili ilişkileri zedelemiş, Türkiye ile Suriye arasında bugünlere varan sorunların başat sebebi olmuştur.

”

Irak-İran Savaşında tarafsız bir politika sergileyen Türkiye 90'lı yılların ortalarında Erbakan Hükümeti zamanında İran ile ikili ilişkilere önem vermiş, özellikle enerji alanında yapılan ikili antlaşmalar ile ticaret hacmini geliştirme siyaseti benimsenmiştir. ABD'nin Irak'a müdahale öncesi oluşturulan "Irak'a komşu ülkeler" toplantılarına İran'ın aktif bir şekilde katkı sağlanmıştır. Yine bu dönemde İran ile yapılan görüşmelerde PKK'nın bir terör örgütü olduğu İran tarafından kabul edilmiştir. İran'ın Nükleer Programı ile ilgili olarak ABD'nin İran'a yaptırım uygulamasında Türkiye etkin rol oynayarak ekonomik yaptırımların hafifletilmesini sağlamıştır. ABD ile Türkiye arasında süren Halkbank Davası konusunu bu politikaların bir sonucu olarak değerlendirebiliriz

1 Mart Tezkeresi ve Türkiye- ABD ilişkilerinde ilk kırılma

ABD, Irak'ın kitle imha silahları ürettiğini, bölge ve dünya barışı için tehdit olduğu varsayımları ile Irak'a müdahale edecekti. AKP Hükümeti'nin henüz iktidara geldiği 2003 yılında hükümet TBMM'ye "Türkiye topraklarına yabancı bir ülkeden gelebilecek bir tehdide karşı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahale edebilmesi için" tezkere sunuyordu. Her ne kadar dünya tarafından bir diktatör olarak görülse de bir İslam ülkesine ABD tarafından yapılması muhtemel bir müdahalenin yeni iktidara gelmiş olan bir hükümet tarafından iç kamuoyuna anlatılması ve kabul ettirebilmesi oldukça zor görülüyordu. TBMM'ye sunulan tezkere metninin özetinde "NATO ile yapılan antlaşma maddelerine dikkat çekilmiş, Irak'tan gelecek olası hava saldırıları için NATO'nun füze savunma sistemlerine ihtiyaç olduğunun altı çizilmişti. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunacağını da belirtildiği metin" TBMM'ye sunulmuş, yapılan hararetli tartışmalar ve muhalefetin ilgili tezkere hakkında karşıt görüş ve argümanlarını sunması sonrası yapılan kapalı oturumda adını ilgili tarihten alan ve Türkiye'nin Ortadoğu politikalarını da derinden etkileyen 1 Mart Tezkeresi, muhalefetin tamamının ve AKP içinde bulunan bazı milletvekillerinin karşıt oyları ile parlamentodan geçememişti

Tüm bu gelişmelerin yaşandığı dönemde ABD'nin Irak'a acil müdahale isteğine karşı Türkiye, "barış yollarının aranması gerektiğini ve bunun için çabalayacağı açıklamasını" yapıyordu Abdullah Gül, barış çabaları bağlamında bölge ülkeleri ile görüşmeler yapacak ve ABD'nin olası müdahalesini önlemek adına "Irak ile Komşu Ülkeler Platformunu" oluşturacaktı. Bölgede olası bir kaostan Türkiye'yi etkileyeceği ve içine çekeceği aşıkardı. ABD, Türkiye'nin bu tutumunu eleştirecek bu bağlamda basın aracılığı ile Türkiye'nin tutumu eleştirilecekti.1 Mart Tezkeresi her ne kadar TBMM onayı almamış olsa da Türkiye, ABD'nin Irak'a müdahalesi çerçevesinde hava sahasını ABD ve İngiliz uçaklarına açacağını iletmmişti. 1 Mart Tezkeresinin kabul edilmemesi ABD ile Türkiye arasında olumsuz ilişkilerin başlangıcı olarak görülebilir. Bunun en büyük göstergesi adına "çuval olayı" da denilen olayın 2003 yılında gerçekleşmesidir. ADB askerleri birazda manidar bir tarihte 4 Temmuz 2003 de Irak'ın Süleymaniye şehrine Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu 11 askeri tutuklayacak, başlarına çuval geçirilerek görüntüleri basına sızdıracaktı. Bu gelişmeler olduğu halde TBMM, Irak'ta süren müdahalede Irak için güvenlik ve istikrarı sağlamak adına Türk askerini gönderilmesi kararını verecekti. [1]Türkiye'den istediği desteği alamayan ABD, Irak'a yapacağı operasyonda değişiklikler yapmak zorunda kalmış, Körfez ülkelerinden ve özellikle Irak'ta bulunan Kürt grupları kendisine müttefik seçmişti. Bu olay sonrası Kuzey Irak'ta bulunan ayrılıkçı Kürt gruplar ile terör örgütü PKK, ABD'nin ileriki yıllarda Türkiye'ye karşı kullanacağı bir koz olacaktı

ABD'nin Irak'a yapacağı müdahale öncesi Türkiye'yi adeta yıldırırcasına baskı yapması o dönem Başbakanlık koltuğunda oturan Abdullah Gül tarafından tepki ile karşılanacak. Gül'ün yaptığı açıklamada "tezkere kararının kapalı oturum ile alınacağı" mesajı vermesi ve sonrasında "Burası bir emirlik değil, ben de emir değilim" çıkışı ile yapılacak olan kapalı oturum öncesi AKP içindeki ayrışmanın da göstergesi olmuştur.

“Küresel olaylarda sözü dinlenen, olayları önceden gören, tedbir alan ve çözüm üreten bir politika izlenecek, Komular ile Sıfır Sorun...”

AKP iktidarının ilk yıllarından itibaren Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Türk dış politikasında yeni söylemler dile getiriyordu. Türkiye'nin perspektifini “Küresel olaylarda sözü dinlenen, olayları önceden gören, tedbir alan ve çözüm üreten” olarak tanımlıyordu. Dışişleri Bakanı'nı Davutoğlu'nun gündeme getirdiği “Komşular ile Sıfır Sorun” kavramı ile uzun yıllardır sürdürülen pasif dış politika yerine daha aktif ve Türkiye'nin yumuşak güç ile bölgede lider bir ülke konumuna geleceği düşünülüyordu. Bu kavram ile komşu ülkeler ile barış ve işbirliği alanında daha aktif bir yol izlenmesi hedefleniyordu. Sürece, Devlet dışı aktörler de katılıyor ve hedeflenen barış ve işbirliği için katkılar sağlanması hedefleniyordu. Bu bağlamda dış politikasında komşu bölge ülkeler ile iyi ilişkiler de başlamıştı. Yıllarca PKK terör örgütüne ev sahipliği yapan Suriye ile ticari ve diplomasi alanında iyi ilişkiler sergileniyordu. Ancak, AKP iktidarının üçüncü döneminde Ortadoğu'da bazı kırılmaların başladığı dönem olacaktı. AKP'nin ilk iki döneminde Ortadoğu'nun da içinde olduğu tüm bölgelerde ikili ilişkilerde geçmişe ait sorunların çözülmesine dair adım atılmıştır. Birçok ülke ile işbirliği, ekonomik, bölgesel güvenlik ve benzeri alanlarda anlaşmalara imzalar atılmıştır.

AKP'nin ilk iki döneminde Ortadoğu'nun da içinde olduğu tüm bölgelerde ikili ilişkilerde geçmişe ait sorunların çözülmesine dair adım atılmıştır. Birçok ülke ile işbirliği, ekonomik, bölgesel güvenlik ve benzeri alanlarda anlaşmalara imzalar atılmıştır. Örneğin Suriye ile Hatay ve Su sorunu gibi meseleler için çözümler sağlanmış, uzun yıllar Türkiye ve Suriye arasında büyük sorunlar çıkaran PKK terör örgütü için birlikte mücadele kararı bile alınmıştır. Bölgede bulunan Lübnan, Ürdün, Irak ve Suudi Arabistan ve İsrail'in Suriye ile süregelen sorunları için arabuluculuklar yapmıştır. Lübnan'daki “Hariri Suikastı” nedeni ile gerilen Suriye-Suudi Arabistan ilişkilerinde arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Filistin'de HAMAS ile yakın ilişkilerin kurulması her ne kadar başlarda tepki ile karşılansa da HAMAS'ın Filistin yönetimi ile ilişkiler kurmasına sebep olunmuştur. Yine aynı dönemlerde Araplar ile yakın ilişkiler kurulmuştur.

Arap Baharı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batılı ülkeler her ne kadar fiziksel olarak Ortadoğu'dan ayrılmış olsalar da Ortadoğu'daki kazanımlarını kaybetmek istemiyorlardı. Fransa, Kuzey Afrika olarak nitelendirilen fakat Ortadoğu'nun bir parçası olan Fas, Cezayir, Tunus ve Lübnan gibi devletlerin üzerindeki hegemonyası hiçbir zaman sona ermemişti. Birinci Dünya Savaşı sonrası kademeli olarak bağımsızlıklarını kazanan Arap Devletleri, bölgede Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında yönetim biçimleri farklılıklar gösteriyordu. Mutlak monarşi ile yönetilen devletlerden, anayasal monarşiye, parlamenter monarşiden, parlamenter cumhuriyete kadar. Ancak her ne kadar anayasal sistemlere ve parlamentolara sahip olsalar da bir şekilde bu devletlerde otokrat yönetimler mevcuttu.

Mısır'da 30 yıl gibi uzun bir süre iktidarda kalan Hüsnü Mübarek Ortadoğu'da liderlik kavgası yapıyordu. Tunus'ta 23 yıllık iktidarı olan Zeynel Abidin Bin Ali vardı. Libya'da ise Tunus'ta oldukça etkili olan Muammer Kaddafi bulunuyordu. Bu üç lider 17 Aralık 2010 yılında meydana gelen bir dizi eylemin sonucu bir şekilde iktidarlarını kaybedeceklerdi. Kaddafi, trajik bir ölüm ile karşı karşıya kalırken Mübarek, demir parmaklıklar ardında yaşama veda edecek, Zeynel Abidin ise yanına aldığı tonlarca altın ile soluğu Suudi Arabistan'da alacaktı.[1]Adına "Arap Baharı" denilen bu süreç, daha sonrasında Ortadoğu'da diğer otoriter ülkeleri de içine alacak bir yangına dönüşecek ve Suriye'deki rejimi tehdit edecekti. Sonrasında ise tüm dünyayı etkileyecek olan sığınmacı ve yabancı savaşçılar sorununun kaynağı Suriye meselesi ortaya çıkacaktır. Demokrasi ile yönetilen Batılı devletler uzun yıllar boyunca bu otokrat devletler ile bir şekilde ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Yaşanan ekonomik buhranlar, baskı ve insan hakları ihlalleri sonrası ayaklanan Arap halklarının taleplerine sonunda göz yummak zorunda kalmışlardır.

TUNUS

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta seyyar satıcılık yapan bir genç kendisini Sidi Buzid'de belediye binası önünde yakacaktı. Muhammed Buazizi, Tunus'u 23 yıldır baskı ile yöneten Bin Ali'ye karşı yapılacak olan en büyük eylemlerin başlangıcı olacaktı. Öyle ki bu kıvılcım önce Tunus iktidarının daha sonra da tüm Ortadoğu ülkelerindeki baskıcı yönetimlerin koltuklarını sallamaya yetecekti. Aslında Tunus'taki bu ayaklanmalar ve "Halk Devrimi" Tunus'un devrim için daha uygun şartları olduğu anlamına gelmiyordu. Ancak, Tunus'taki bu halk ayaklanması, ilk kez baskı rejimleri deviren ve az da olsa demokratik açılımlar yaptırmaları bakımından öncül bir ayaklanmadır. Buazizi'nin kendini yakması olayı ilk etapta dünya kamuoyunda duyulamamıştı. Sosyal medyada yayınlanan görüntüler sonrası olaylar gittikçe içinden çıkılmaz bir hale dönüşünce önce Uluslararası kanallar ve sonrasında dünya çapında dikkatlerin Tunus'a çevrilmesine neden olmuştur

Bin Ali, gösterilere destek veren muhalif kanadı çok ciddi şekilde cezalandıracağı mesajını veriyordu. Tüm uyarılara rağmen gösteriler devam edecek, önce Cezayir'de yapılan zamlar üzerinden sonra da bölgede bulunan tüm Arap ülkelerinin baskıcı rejimlerine karşı bir başkaldırıya dönüşecekti. Gösterilerin artması ve silahsız sivillerin ölmesi üzerine öfkenin şiddeti daha artıyordu. Bin Ali ise göstericilere ölümlerin sorumlularının bulunacağı ve reform sözü vermişti. Ancak, dinmeyen öfke sonrası tırmanan olaylar sonrası Bin Ali Suudi Arabistan'a kaçacaktı. Tunus'taki süregelen hukuksuzluklar ve özgürlük özlemi 17 Aralık 2010 tarihinden önce yukarıda belirtilen nedenler ışığında başlamıştı zaten. Ancak bir kıvılcım gerekiyordu. Bouazizi'nin kendini yakması sonrası çıkan olaylarda ilk başlarda asıl amaç Bin Ali'nin diktatörlüğünü yıkmak değildi.

Ancak olayların seyri yılların birikimi Tunus'ta başlayıp tüm Ortadoğu'yu bir şekilde etkileyen olaylar silsilesine dönüşecek ve yıllarca ülkelerini baskı ile yöneten iktidarlar bundan nasibi alacaklardı. Devrim sonrası Tunus, dikta yönetimini yıkmıştı. Geçiş hükümeti Başbakanı Mohammed Gannuşi, olayların sükûnete dönüşmesinden sonra istifa etmiş ve seçim yapılmıştı. Seçimleri Müslüman Kardeşler çizgisinde olan NAHDA Hareketi kazanmıştı

Mısır

Mısır, Ortadoğu ülkeleri arasına en kalabalık nüfusa sahip olmasına rağmen, kişi başına düşen milli gelir bakımından da en alt sıralarda yer almaktadır. Ekonominin bu kadar kötü olduğu Mısır'da Enver Sedat'ın öldürülmesi sonrası yerine geçen Hüsnü Mübarek'in baskıcı ve otoriter yönetiminin de etkisi ile Mısır halkının uzun yıllardır birikmiş olan öfkesi ve Tunus'ta yaşanan "Yasemin Devrimi" diğer adı ile "Arap Baharı" etkisi ile Mısır'da da olaylar çıkmış ve Mübarek rejimi devrilmişti. Nasır döneminin Mısır'ı ile karşılaştırıldığında Mübarek yönetimi, bölgedeki olaylarda pasif özellikle Filistin sorununda sessiz kalması ve bu sessizliğin ABD yardımları sonucu İsrail ile sorun oluşturmamayan politikaların benimsenmesi, Mısır iç kamuoyunda tepkiler ile karşılanıyordu.

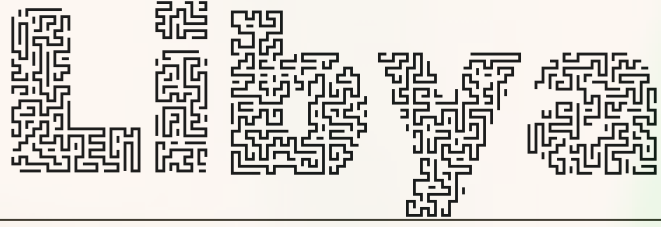
2006 Lübnan ve ilerleyen yıllarda Gazze'nin işgali, Filistinliler ile iletişim alanı olan Refah kapısının sık sık kapatılması da bu tepkileri öfkeye dönüştürüyordu. Tunus'ta başlayan öfkenin Mısır'a ulaşması çok zaman almamıştı. "Kefeyaat" * sloganları ile ayaklanan halk, Tunus'ta devrimin başarılı olmasından sonra sokaklara dökülerek, Mübarek rejimini protesto ediyorlardı. Mübarek rejimi, Tunus'taki göstericilerin sosyal medya ağlarını kullanarak yaptıkları haberleşme zincirinin Mısır'da da olacağının farkındaydı. Bu nedenle özellikle görsel basında kısıtlamalara gitse de özellikle gençler. Facebook, Twitter ve benzeri sosyal medya araçları aracılığı ile örgütleniyorlardı. Mısır'da otuz yıl boyunca iktidarda kalan Mübarek, kendisinden sonra halefi olarak oğlu Cemal'i düşünüyor, bu vesile ile Mısır'ın adeta tek Siyasi Partisi olan iktidar partisinin genel sekreterliğine getiriyordu. Bir hafta sonra "Öfke Günü" adı verilen ve Mübarek'in alenen protesto edildiği gösteriler başlamıştı.

Mübarek, gösterilerin giderek artması nedeni ile 15 gün gibi kısa bir süre içerisinde yetkilerini yardımcısına devrederek istifasını veriyordu. Aslında otuz yıllık bir dikta rejiminin sahibi Mübarek'in bu kadar çabuk teslim olmasında Mısır ordusunun etkisi de oldukça büyüktür. Zira Ordu, gösterilerin devam ettiği ocak ayında göstericiler tarafında tavır almış ve "Göstericilere karşı silah kullanmayacağız" açıklamasını yapmışlardı. Mübarek, istifası sonrası "cinayet ve ülkeyi kaosa sürüklemek" suçu ile yargılanmıştır. [2] Sonrası uzun yıllar demir parmaklıklar arkasında yaşamına devam etmesine neden olacaktı. Mısır'da daha sonra yapılan seçimleri Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi kazanacak, ancak daha sonra Mısır'ı tekrar kaosa sürükleyecek şekilde darbe ile görevine son verilecekti. [3] Burada önemli bir hususta, Mısır'da askeri kanadın gücü konusudur. Aslına bakılırsa Arap Baharında Tunus, Mısır ve Libya'da ordu bir şekilde Arap Baharının seyrinde önemli rol oynamıştır.

Domino etkisinin uğradığı bir başka ülke Libya oluyordu. Aslında Libya her ne kadar Arap devletlerinde bulunan tek lider etrafında siyasetin döndüğü bir ülke olsa da gerek Kaddafi yönetiminin halkına sağladığı imkanlar gerekse de Libya petrollerini millileştirip emperyalist güçlerin Libya'da aktif rol oynamasına izin vermemesi nedeni ile diğer Arap ülkelerinden oldukça farklı bir politika izliyordu. Ülkesinde sosyal hizmetlerin yanında enerji, eğitim, sağlık ve benzeri alanlardaki hizmetleri halkına ücretsiz bir şekilde kullanıma açan Kaddafi ayrıca Libya'da yeni ve modern sanayi girişimini de başlatmıştı. Hayat standartları oldukça yüksek olan Libya halkı, körfez ülkeleri olan BAE, Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt ve Katar'ı dışarıda bırakırsak, özellikle Kuzey Afrika ve diğer Ortadoğu ülkeleri arasında kişi başına düşen gelire sahip bir ülkeydi. Kaddafi, Batı'nın gözünde bir Arap Bedevişi gibi görülüyor, özellikle ani çıkışları, Batı ve Güney Amerika'daki ayrılıkçı unsurlara verdiği destek nedeni ile de Batı'nın tepkisini toplamıştır.

Ayrıca son yıllarda ülke kaynaklarını kendisi veeşrafının emrine vermesi, muhalifleri ortadan kaldırması gibi nedenlerle hedef haline gelmişti. Tunus ve Mısır'da olduğu gibi Libya'da da gösterileri ekonomik sıkıntı çeken gruplar başlatıyordu. Bingazi'de başlayan protestolar kısa sürede tüm Libya'ya yayılmıştı. Bir sivil toplum aktivisti olan Fethi Terbil'in tutuklanması sonrası gösteriler daha da şiddetlenmişti. Olaylar tüm Libya'ya yayılınca Kaddafi, halkının üzerine havadan bombalar yağdırma emrini vermişti. Bombalamalarda çok sayıda insan yaşamını yitiriyordu. Ancak, Mısır'da olduğu gibi tüm ordu mensupları Kaddafi ile aynı fikirde değildi. Halkı bombalamayı reddeden iki pilot uçakları ile Malta'ya sığınacak ve bu olay sonrası ABD Başkanı Obama, Kaddafi'ye görevi bırakmasını söyleyecekti. Libya'daki kaos o kadar büyük bir boyut almıştı ki, Tunus, Cezayir ve Mısır'daki gösterilerde cılız seslerin yükseldiği BM ve Batı, Libya'ya karşı bir insani askeri operasyon sinyalini veriyorlardı.

NATO'nun da dahil olduğu süreçte ABD seçimleri nedeni ile Obama'ya karşı Libya'ya yapılacak bir askeri operasyona karşı yükselen tepkiler ve İsrail'in tedirginliği ilgili dönemin gelişmelerinden sayılabilir. Sonuçta, BM ve NATO güçleri, Fransa ile İtalyan Hava Kuvvetlerinin yaptığı bir hava operasyonu ile Libya'ya müdahale edilecek ve Kaddafi'ye ait stratejik hedefler vurulacaktı. Batı'ya karşı sivri dilini sakınmayan ve Batı tarafından seilmeyen Kaddafi'nin sonu, Arap Baharı adı verilen gösterilerin yapıldığı ülke liderlerinin sonuna benzemeyecek, kırk yıl yönettiği Libya halkı tarafından canlı yayında kafası taşlar ile ezilerek linç edilecekti. Ancak, Kaddafi'den kurtulduğunu düşünen Libya halkı içinden çıkılması zor olan bir duruma düşecek, iç savaş günümüze kadar sürecekti.

Yemen

Bahrein

Tunus'ta başlayan gösterilerin üzerinden yaklaşık bir buçuk ay geçtikten sonra Yemen'de de gösteriler başlamıştı. Yirmi yıldır iktidarda bulunan Ali Abdullah Salih, gösteriler başlar başlamaz ilk seçimde aday olmayacağını açıklamasına rağmen Yemen'deki gösteriler devam etmişti. Yönetimden reform talebinde bulunan göstericilerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. Reform taleplerine olumlu cevap veren Salih'in açıklamaları ile ortam biraz sakinleşse de göstericilerin keskin nişancılar tarafından hedef alınması bardağı taşıran damla olacak ve bu durum Salih'in fikrini değiştirmesine neden olacaktı. İleriki günlerde bir iç savaş ortaya çıkmıştı. Çıkan çatışmalarda Başkanlık sarayına roket atılması sonucu Salih yaralanacak ve Suudi Arabistan'a gidecekti. Yemen de İran eksenli Şii bir tabanın varlığı ABD'yi tedirgin etmiştir. Yemen'de de aynen Tunus, Mısır ve Libya'da olduğu gibi askeri kanattan muhalif kesime geçenler olmuştur.

Bu da Salih rejiminin geri adım atmasının en büyük nedenlerinden biridir. Ayrıca Salih'in de Bin Ali gibi Suudi Arabistan'a sığınması üzerinde düşünülecek bir başka konudur.

Arap Bahar'ının sıçradığı tüm ülkelerde olduğu gibi Bahrein'de de sosyal medya etkisinden söz edebiliriz. Ancak Bahrein'deki tek fark iddiaya göre göstericilerin İran destekli Şii gruplar olduğuydu. Bu durumu dikkat çeken ve İran'ı kınayan Kral Hamid, Bahrein'de bir Sünni-Şii çatışması hedeflendiğini söylemiştir. Ancak gösterilerde ölümler yaşanması nedeni ile muhalefet meclisten çekildiğini ilan edecek, buna mukabil Kral Hamid gösterilerin şiddetini azaltmak için siyasi mahkumların salınivermesi emrini verecekti. Artan olaylar sonrası gösterilerin ana merkezi olan "İnci Meydanı" yerle bir edilmiş ve Şii muhalefetinin simgesi partiler kapatılmıştır. Bahrein'in Şii bir provokasyona kurban edilmeyeceğini ifade eden Kral Hamid'in imdadına Körfez ülkeleri yetişmiş ve askeri birlik göndererek gösteriler bastırılmıştır.

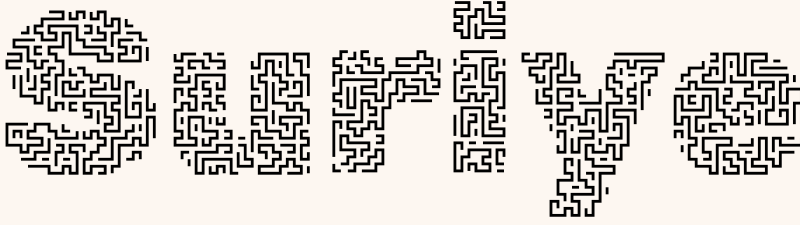

Arabistan

Nüfusunun ancak %19'u öz vatandaşlarından oluşan BAE, bölgenin en zengin ülkeleri arasındadır. Buna rağmen Kuzey Afrika'da başlayan ve Ortadoğu'yu kasıp kavuran Arap Baharının rüzgârı BAE'ne de uğramıştır. BAE Emiri Şeyh Halife Bin Zayed el-Nahvan, BAE'de Arap Baharının etkisini kırmak için 2011 yılında "Gölge Ordu" kurmuştur. Bu amaçla yabancı ülke askeri uzmanları ve oluşturulan ordu ile BAE içindeki muhalif gruplar ve Şii halkı kontrol altına almak istiyordu. Kolombiya'dan gelen yüzlerce kişi BAE çöllerinde askeri eğitim görmeye başladı. BAE'de halkın "demokrasi talebi ile ayaklanacağı" endişesi ile oluşturduğu paralı askerlerden oluşan ordu asayişli sağlayacaktı. BAE Emiri buna rağmen halkı yatıştırmak adına bazı reformlar yapmıştır. Zayed'in almış olduğu tedbirler işe yaramış ve diğer Arap Devletlerinde yaşanan kaos BAE'ni teğet geçmişti.

2011 yılının şubat ayında Suudi Arabistan'da Şiiilerin yoğun olarak yaşadığı el-Katif kenti gösterilerin yaşanmaya başladığı ilk bölge olmuştu. Göstericiler 9 siyasi tutuklunun serbest bırakılması talebi ile gösteri düzenlemişlerdi. Suudi yöneticiler aldıkları önleme rağmen kalabalıkların artması nedeni ile bir dizi iyileştirme yapılacağını duyuruyordu. İlk etapta halkın sosyal alandaki hayatını iyileştirecek bir programı devreye alacak 36 milyarlık bir paket açıkladı. Ardından da her türlü gösteri ve yürüyüşü yasaklayan bir genelge yayınlarak, karşı çıkanları cezalandıracağını ilan etti. Arap Baharında Mısır'ın devrik lideri Mübarek'e destek veren Suudi yönetimi ülkesindeki ayaklanmayı önlemek adına kesenin ağzını açarak bir tedbir bulmuştu. Ancak, sesler gittikçe yükselince yeni reform ve ekonomik paketler açıklanmaya devam edildi. Suudi Kral ayrıca kadınlara bazı haklar için sözler veriyordu. Tüm bunlara rağmen gösteriler yüksek düzeyde seyretmese de devam etti. Gösterilerde onlarca insan hayatını kaybetti.

Baba Esad'dan sonra iktidarı eline geçiren Beşar Esad döneminde her ne kadar reformlar yapılsa da Suriye halkı üzerindeki baskı devam ediyordu. Tunus'ta Bin Ali'nin baskıcı yönetimi yıkıldıktan hemen sonra Suriye'de de gösteriler başlayacak ve benzer şekilde kendini yakma eylemleri ile olaylar çığırından çıkacaktı. Esad, Suriye'de başlayan olaylara ilişkin olarak verdiği bir demeçte özetle "Arap Baharının ülkesini etkilemeyeceğinden" bahsetmiştir. Suriye'de olaylar yerel alanlarda olsa da özellikle güvenlik güçlerinin şiddeti arttıracak şekilde Suriye halkına müdahale etmesi işi çığırından çıkarmaya yetmiştir. Suriye'de olayların merkezi haline gelen Dera'da küçük yaşlarda bir grup çocuğun okul duvarına Tunus'ta halkın slogan yaptığı "Halk Rejimi Yıkma İstiyor" şeklinde yazı yazmaları sonucu, çocuklar tutuklanıp işkenceye varan zulümler yapılmış, bu olay Suriye halkının gösterilere daha çok katılmasına ve öfkenin artmasına neden olan en büyük sebeplerden biri olarak tarihe geçmiştir.

Suriye'nin tamamına sıçrayan gösteriler Esad'ı endişeye kapılmasına neden olmuş, önlem olarak liman kenti olan Lazkiye'ye ordu birlikleri sevk edilmişti. Çıkan olaylarda ölümler yaşanmış, Esad yönetimi ölenlerin tamamının güvenlik güçleri olduğunu açıklamıştı. Esad, gösterilerin daha da şiddetlenmemesi adına bazı tavizler verecek ve bu çerçevede siyasi tutukluların bazılarını serbest bırakacaktı. Ayrıca reform sözü veren Esad, basın özgürlüğü, muhalif grupların siyasete katılmasının önünü açacak girişimler ve bir dizi vaatler verecekti. Yukarıda da belirttiğimiz üzere tüm bu vaatlerin göstermelik olduğunu kanıtlayan olay meydana gelecek ve Dera'da okul duvarına yazı yazan çocukların tutuklanıp işkence görmeleri olayı patlak verecekti. Esad yönetimi, Suriye'de yapılan gösterilerden Müslüman Kardeşler Hareketi'ni sorumlu tutuyordu. Baba Esad zamanında Hama 'da çıkan olaylarda 10 bine yakın kişi katledilmiş ve tarihe "Hama Katliamı" olarak geçmişti. Göstericilerin "Militan İslamcılar" olarak nitelendirilmesinin en büyük nedeni de bu olarak görülmüyordu.

Suriye'de yaşanan ayaklanmalar Arap Baharının son dalgasını oluşturuyordu. Gösterilerin ilk başladığı dönemde, Suriye lideri Esad ve bölge ile ilgilenen bazı strateji uzmanları, olayların kısa sürede biteceği yorumlarını yapıyorlardı. Ancak, Suriye'deki gösteriler daha büyüyerek tüm ülkeye yayılıyordu. Aslında Suriye'deki gösterilerin Esad rejimini yıkamamasının en büyük nedenini bölgeye hâkim olmak isteyen Rusya, İran ve Çin gibi devletlerin müdahalelerine de bağlayabiliriz. Özellikle İran, ABD ile yaşamış olduğu nükleer kriz nedeni ve Şiiiler üzerindeki hegemonyasını sürdürmek adına Suriye rejimine en fazla destek veren ülke konumundadır. Esad rejimi, gösterileri bastırmak için akla hayale gelmeyecek yöntemler ile insanlığa karşı savaş suçu işlediği belgeler ile ortaya konulmasına rağmen Rusya etkisi nedeni ile BM nezdinde ciddi bir yaptırıma maruz kalmamıştır.

Arap Baharı Sonrası Türkiye ile Ortadoğu Ülkelerinin İlişkileri

Arap Baharı sonrası Türkiye'nin dış politikasında önemli değişiklikler meydana geliyordu. Soğuk Savaşın sona erdiği dönemden günümüze kadar artan nüfus, ekonomik buhranlar, bölge ülkelerinin İsrail ile sorunları gibi konuları dahil edersek, Ortadoğu ülkelerindeki baskı rejimlerin etkisi hissedilse de apolitik bir toplumdan bahsedebiliriz. Ortadoğu'da siyaset ile ilgilenen her ne kadar sol eğilimli gruplar olsa da rejimler ile iyi ilişkileri bulunuyordu. Ancak Mısır'daki Müslüman Kardeşler ve bu siyasi görüşün etkili olduğu ülkelerdeki yapı, yönetimleri tehdit ediyordu. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerinin AKP döneminde daha da arttığı bir gerçektir. Özellikle kültürel ve yumuşak-güç kullanımı ile bölgeye kültürel ve ekonomik bir işbirliği çerçevesinde yaklaşım sergilemiştir. Yine bu dönemde birçok ülke ile Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyleri aracılığı ile etkin bir politika izlenmeye çaba gösterilmiştir.

Arap Baharının ilk çıktığı dönemde Türkiye yakın ilişkiler sergilediği ve sınır komşusu olan ülkelere daha temkinli yaklaşmıştır. Suriye özelinde Esad ile görüşmeler yapıp seçimler için önerilerde bulunulmuş ve geçiş süreci için destek vereceğini beyan etmiştir. Mısır'da Arap Baharı sonrası iktidara gelen Mursi'ye yapılan darbede ise aynı tavır sergilenmemiş, darbeciler sert bir dille eleştirilmiştir. Mısır-Türkiye ilişkilerinde bir kırılma noktası olması nedeni ile bu tavır oldukça önemlidir. Dünya kamuoyunda ve Ortadoğu'da Mısır darbesine en büyük tepki de Türkiye'den gelmiştir.

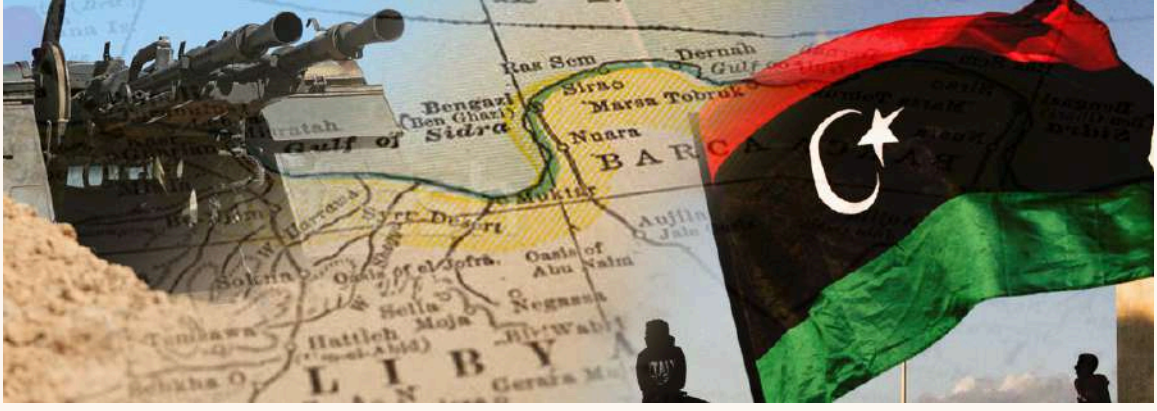
Mısır'ı Ortadoğu'da yaklaşık otuz yıl ABD yanlısı ve baskıcı bir politika ile yöneten gerek Mısır'da gerekse de Arap halkları nezdinde tepkilerle karşılaşan Mübarek'in baskıcı yönetimi, Tunus'ta yaşanan devrim ile devriliyordu. Mısır'daki devrimin başarılı olmasında şüphesiz ki, ordunun büyük rolü vardı. Gösterilerde askeri kanattan generaller ve askerler devrim için ayaklanan halkın yanında durmuş ve bu da Mübarek diktasının çok kısa bir süre içerisinde pes etmesine ve iktidardan çekilmesine neden olmuştur. Ancak, ordunun bu kadar faal olduğu Mısır'da yapılan ilk seçimleri kazanan Müslüman Kardeşler kökenli Muhammed Mursi'nin ömrünü de belirleyen bir faktör olmuştur. Mısır'daki gösteriler devam ederken Türkiye, Mısır halkının yanında olduğunu ilan eden beyanlarda bulunmuştur. Mısır devriminden yaklaşık bir yıl sonra dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Mısır'a bir ziyaret düzenlediler. Bu ziyaret, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Cumhurbaşkanlığı nezdinde yapılan ilk ziyaretti. Mübarek sonrası idareyi ele alan Mareşal Tantawi ile görüşmeler sonrası Mısır'ı Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da ziyaret edecek ve o dönem büyük yankı uyandıran beyanatı vermiştir. "Mısır'ın laiklikten çekinmemesi" çerçevesinde beyanat veren Erdoğan'a Mısır'daki Müslüman Kardeşler'den tepkiler gelmiştir. Mısır ile Türkiye arasında yapılacak olan olumlu politikalar elbette Ortadoğu'daki kargaşanın giderilmesi ve Arap-İsrail barışının sağlanması adına önemli bir adım olacaktı. Ortadoğu'da yeni bir dış politika sergileyen, İsrail ile ilişkilerinde oldukça düşük bir seviyede politika uygulayan Türkiye için elbette Mısır'ın önemi büyüktü. Pek tabi Mısır'ın da Türkiye'ye ihtiyacı vardı. Mısır'da ve Suriye'de meydana gelen kargaşa ve kaosta rol almak isteyen Türkiye'nin girişimleri devam bu dönem devam etmiştir. 2012 yılında Mısır'da yapılan seçimleri Özgürlük ve Adalet Partisi Lideri Muhammed Mursi kazanmıştı. Bu dönemde Mısır- Türkiye ilişkileri beklenenden daha kısa sürede ikili ilişkilerin geliştiği bir döneme girmiştir. Ancak, 2013 yılının temmuz ayında Mısır'da yönetimde bulunan Mursi iktidarına bir askeri darbe olacak ve Mısır-Türkiye ilişkileri 2021 yılı itibarı ile kesilecekti. Erdoğan yönetimi 2007 yılından itibaren tarihi geçmiş üzerine vurgular yaparak, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı geçmişi üzerinden "yeni bir medeniyet şuuru" oluşturma gayesindeydi.

Bu amaçla Ortadoğu'da her gittiği dış gezide ve iç siyasette bu slogan üzerinden dış politikanın şekillendiğini görebiliriz.

Özellikle "Filistin Davasını" sahiplenen Erdoğan'ı, HAMAS lideri Meşal "İslam aleminin lideri" olarak takdim ediyordu. Yine Tunus'ta bulunan Müslüman Kardeşler eğilimli NAHDA Hareketi lideri Gannuşi'de "AKP'yi göklere çıkaracak" ifadelerde bulunuyordu. Şüphesiz bu, Erdoğan için onur verici demeçlerdi. Ancak, Mısır'da General Sisi tarafından yapılan darbe sonrası, Mısır-Türkiye ilişkileri aniden kötü yönde bir seyir izlemiştir. Mübarek'in devrildiği Arap Baharında göstericileri destekleyen demeçler veren Türkiye, Mursi'ye karşı yapılan darbeye yüksek perdeden bir tepki veriyordu. Darbe sonrası hali ile Arap Devletlerinden yeni Mısır yönetimine kutlamalar yapılırken, AB ve ABD ile Rusya'nın cılız tepkilerine rağmen en sert tepki Türkiye'den geliyordu. Başbakan Erdoğan yurtiçi ve yurtdışı demeçlerinde Sisi darbesini en yüksek tonda eleştiren belki de tek liderdi. Mısır ile gerginliğin had safhaya taşındığı bu dönemde Erdoğan Gazze'ye bir ziyaret gerçekleştirmeyi planlıyordu. Ancak planlanan gezi hiçbir zaman gerçekleştirilemedi.

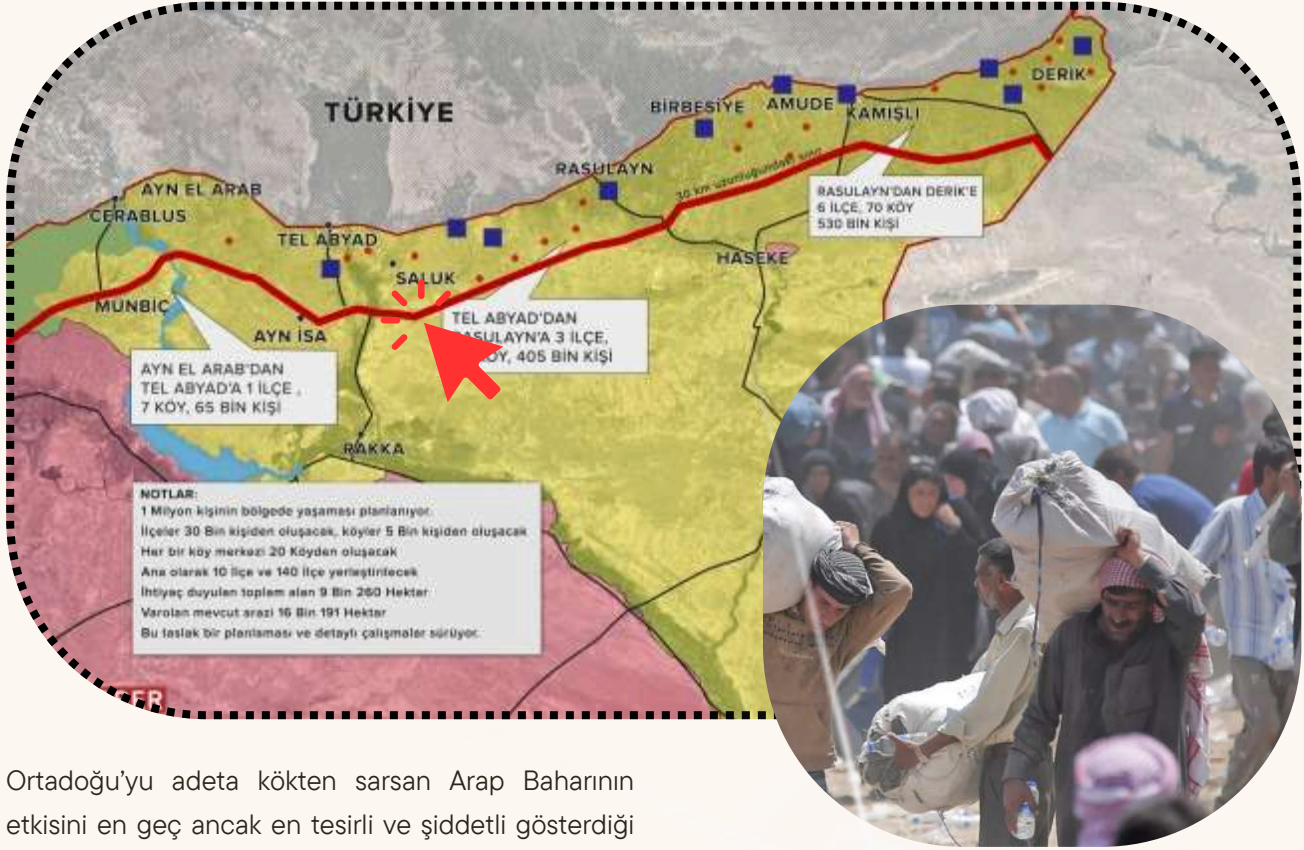

Arap Baharı sonrası elbette en hazin sonuç Libya Lideri Kaddafi'nin olmuştur. Halkı tarafından linç edilen Kaddafi sonrasındaki Libya, günümüze kadar iç savaşın süreceği bir

döneme girmiştir. AKP iktidarı boyunca Kaddafi ile iyi ilişkiler geliştirilmeye gayret edilmiştir. İki ülke arasındaki münasebetlerde özellikle inşaat sektörü hususunda yatırımları olan geliştiren Türkiye, Türk İşadamlarının da katılımıyla 2009 yılında Libya'ya gerçekleştirdiği ziyarette enerji, sağlık bankacılık, tarım ve bir dizi sektöründe içinde olduğu işbirliği anlaşmaları yapmıştır. Arap Baharının çıktığı dönemde Türkiye, Libya'da bulunan çok sayıdaki vatandaşın can güvenliğini sağlamak ve sonrasında gösterilerin barışçıl bir şekilde gerçekleşmesi için gayretlerde bulunmuştur, Kaddafi'nin "olaylar iç meselemiz" cevabına istinaden Türkiye aleyhine tavırlar sergilenmiştir. Çatışmaların başladığı dönemde Libyalı yaralıların Türkiye'ye sevk, sağlık ekipmanı gönderilmesi gibi konular nedeni ile ilişkiler Türkiye lehine gelişmiştir. Davutoğlu'nun Temmuz 2011 tarihinde Bingazi'ye yaptığı ziyarette, Tahrir Meydanında Libya halkına sesleniş büyük etki oluşturmuştur. Yapılan toplantılarda Türkiye, Libya Ulusal Geçiş Konseyi'ni (UGK) desteklediğini ilan etmiştir. "Libya, Libyalılarını" söylemi etkisini gösterecektir. Fransa liderliğinde Libya müdahalesi sonrası Libya'daki çatışmalar devam etmiştir. Türkiye'nin Mısır, Tunus ve Suriye'de olduğu gibi Libya'da da Müslüman Kardeşlerin etkili olduğu grupları desteklemesi her ne kadar Fransa, Rusya, Suudi Arabistan ve BAE yönetimlerinin tepkisine neden olsa da BM'in kabul ettiği Trablus Hükümeti meşru hükümet olmayı başarmıştır. Hafter güçleri ile Trablus hükümeti arasında süren savaşta Hafter güçlerine açıkça destek veren BAE'nin tavır iki ülkenin arasının açılmasına neden olmuştur.

Türkiye, yukarıda da belirttiğimiz üzere Arap Baharının gerçekleştiği tüm ülkelerde Müslüman Kardeşler tabanlı gruplar ile hareket ederek Ortadoğu siyasetini bu çerçevede şekillendirme yoluna girişmiştir. Türkiye ayrıca Libya'nın yeniden inşası için katkı sağlamaya devam etmektedir. 2019 yılına gelindiğinde Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i etkileyecek, AB ülkeleri, özellikle Yunanistan ve Fransa ile Türkiye'nin arasında ihtilafa neden olacak gelişmeler Libya ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz Mutabakatı çerçevesinde şekillenmiştir. Doğu Akdeniz'de bulunan enerji aramalarında Türkiye partner ülke olarak Libya ile anlaşmalar yapmış, bu durum bölge ülkeleri ve AB ile çıkar noktasında ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Libya ile yakın ilişkilerini geliştirmesi Mısır'ı rahatsız etmiş ve Mısır bölgesel ve küresel yeni aktörler ile işbirliği arayışlarına girişmiştir. desteklediği Hafter'e karşı savaşan ve meşru hükümet olan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) desteği sürmekte ve bu durum başta Mısır, Suudi Arabistan ve BAE'yi endişeye sevk etmektedir. Türkiye'nin UMH ile imzaladığı "Deniz Yetki Alanlarına Dair Anlaşması'nın" iptali için BM Güvenlik Konseyine götürülen Mısır, bundan sonuç alamamıştır.

Ortadoğu'yu adeta kökten sarsan Arap Baharının etkisini en geç ancak en tesirli ve şiddetli gösterdiği ülke hiç şüphesiz Suriye olmuştur. 2010 yılına kadar oldukça iyi ilişkiler geliştirilse de 1990 lı yıllarda yaşanan sorunların aşıldığı, bölgesel anlamda tam bir işbirliğinin yaşandığı Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkiler Arap Baharı sonrası yaşanan Suriye iç savaşı ile bir anda savaşın kapılara dayandığı iki düşman ülke haline getirmiştir. Libya'da yaşanan kargaşada Türkiye'nin girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması, Türkiye'nin Suriye'de bambaşka bir politika izlemesine neden olmuştur. Planını tamamen Esad rejiminin yıkılacağı öngörüsü üzerine kuran AKP iktidarı, olası bir devrim ile Esad'ın devrilmesi sonucu Suriye'de oluşacak olan yönetimin Türkiye ve Suriye'deki Kürtlerin etkili olacağından endişe duyuyordu. Bu nedenle bir geçiş planı hazırlayarak Esad'a sunan ve bunun için Davutoğlu'nu Suriye'ye gönderen Türkiye olumlu cevap alamamıştı. Esad'ın göstericilere karşı orantısız güç kullanması ve katliama varan olayların çıkması sonucu Suriye'den Türkiye'ye akın akın Suriyelilerin gelmesine neden oluyordu. Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye, Suriye sınırında bir tampon bölge oluşturmak için girişimlere başlamıştı. Suriye ile Türkiye arasında büyük sorunların yaşanacağı dönem bu girişimle başlamıştı

Türkiye'nin Ortadoğu'da sergilemiş olduğu dış politikada en büyük başarılarından biri olan Suriye, Arap Baharı sonrası en büyük hezimetine dönüşmek üzereydi. Yıllarca sorun yaşamış olan Suriye-Türkiye ilişkilerinin 2002 yılından 2011 yılına kadar neredeyse sorunsuz bir şekilde işlemesi, Suriye'nin bölgede sorunlu olduğu tüm devletler ile Türkiye aracılığı ile bir şekilde sükûnet sağlayacak politikalara evrilmesi, hatta terör konusunda ikili ilişkilerin üst düzey sağlandığı Suriye, Arap Baharı sonrası bir anda Ankara ve Şam'ı karşı karşıya getirmişti. Aslında Arap Baharı sonrası Türkiye'nin Suriye üzerindeki baskısı daha önce de belirtmeye çalıştığımız gibi Batı'nın Türkiye ile Suriye arasında gelişen iyi ilişkilerde gösterdiği tepkiden kaynaklı görülebilir. Zira Batı, Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkilerinde Türkiye'yi uyarmış, anti-demokratik Esad rejiminin politikalarından rahatsızlık duyduğunu iletmışti. Ancak Türkiye, Suriye'nin yalnızlığa sevk edilerek demokratik bir çizgiye çekilemeyeceği savında ısrar etmişti. İşte tüm bu nedenlerle Batı, Türkiye üzerinde Suriye sorunun çözülmesi bakımından bir baskı unsuru oluşturuyordu.

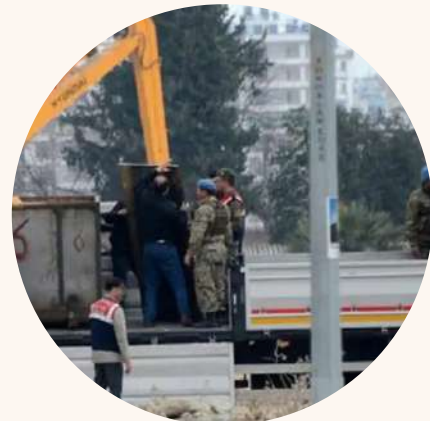
“

”

Bu bağlamda Türk Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu birçok kez Esad ile görüşmeler yapmıştır. Esad, aslında Erdoğan ile dostane ilişkilerin geliştiği 2005 yılında ilk kez “reform” kelimesini kullanmıştı. Türkiye’nin amacı İran’ın elinden Suriye kozunu almaktı. Bu nedenle Suriye’deki reform çalışmaları için de destek veriyordu. Yaklaşık on yıl boyunca ikili ilişkilerin iyi denecek seviyede sürdüğü Türk-Suriye ilişkileri Dera’da meydana gelen olaylar sonrası bozulmaya başlamıştı. Oluşan ortamın daha kötüye gitmemesi için büyük çaba sarf eden Türkiye, Esad’ın bildiğini okuması üzerine Suriye rejim muhalifler ile hareket etme kararı almıştır. Antalya’da gerçekleştirilen ilk toplantıda “Esad’ın görevi bırakması” şeklinde bir çağrı yapılmıştır. Suriye’ye en fazla ziyarette bulunan Dışışleri Bakanı olarak tarihe geçen Davutoğlu tam 62 kez Şam’ı ziyaret etmiştir. Şam’a bu sefer son kez gidiyor ve Esad’ın halkına yaptığı zulmü durdurması isteniyordu. Esad, reform için söz veriyor, ancak bir hafta geçmeden Hama’da katliam yapıyordu. Tarihler 15 Ağustos’u gösterdiğinde Dışışleri bakanı Davutoğlu “Artık Suriye’de konuşulacak bir şey kalmamıştır” açıklamasında bulunuyordu..

Türkiye-Suriye ilişkilerinde 2011 Eylül ayına gelindiğinde ortaya bir iddia atılıyordu. Avrupalı bir diplomata dayandırılan habere göre Erdoğan, Esad’dan Suriye’deki muhalif Müslüman Kardeşler Hareketi’ne mensup siyasilere Suriye kabinesinde görev alması şartı ile yaşanan iç savaşta Suriye’ye yardım edeceği vaadiydi. Ancak Esad’ın bu teklifi reddettiği ve ilişkilerin bu tarihten sonra kesildiği de iddialar arasındadır. [1] Bu dönemde CHP heyeti Suriye’de Esad ile görüşecek ve izlenimlerini Hükümet ile paylaşmıştır. Özetle, Türkiye’nin Suriye ile ilgili dış politikasından rahatsız olduğunu ileten Esad, Suriye’de din eksenli bir örgütlemeye izin vermeyeceğini “Türkiye için PKK terör örgütü ne ise Müslüman Kardeşler ’de bizim için aynı” mesajını verdiği AKP Hükümetine iletilmiştir.[2] Bu gelişmelerden sonra Türkiye, Suriye içinde oluşan muhalif gruplara desteğini artırıyor, oluşturulan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile Suriye iç savaşı bambaşka bir boyuta eviriliyordu. Meydana getirilen ÖSO’nun tüm eğitim ve ekipman ihtiyacı Türkiye tarafından karşılanıyordu. 1 Ocak 2014 yılında Hatay’ın Kırıkhan ilçesinde MİT’e ait olduğu iddia edilen tırlara baskın düzenleniyor ve bu konu dünya basınına “Türkiye Suriye’deki İŞİD militanlarına silah sevk ediyor” diye taşınıyordu. [1]Uzun yıllar akıllarda soru işaretlerine neden olan bu olay sonrası Türkiye, kendini anlatmakta zorlanmış, ancak İŞİD ve PKK’nın Suriye kolu olan PYD’ye karşı Suriye’de “Şah Fırat, Fırat Kalkanı, İdlib, Zeytin Dalı Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı Harekatlarını” düzenleyerek, Türkiye’nin İŞİD ile mücadele ettiğini kanıtlamaya çalışmıştır.

“ ABD, Obama döneminde, sadece Suriye’deki olaylara değil, tüm Arap Baharı boyunca, gösterilerin düzenlendiği ülkelerde oldukça pasif bir dış politika sergilemişti. Irak’ın Kuveyt’i işgali sırasında sergilemiş olduğu politika ile Arap Baharı dönemindeki dış politikası karşılaştırıldığında, bölge ile olan ilişkisi kısmi çıkışlar ile olmuştur. Türkiye, Suriye’de yaşanan iç savaşta insani olarak “güvenli bölge” oluşturulması fikrini iç savaşın çıktığı ilk günden itibaren dillendirmiştir. Ancak Türkiye’nin bu talebine BM ve diğer uluslararası örgütlerden olumlu bir cevap gelmemiş ve Suriye’de süren savaş bir süre sonra uluslararası bir krize dönüşmüştür. ”

Suriye’de yaşanan insanlık dramı nedeni ile ilk etapta 10 bin kadar olan sığınmacı sorunu yıllarca süren Suriye iç savaşı nedeni ile özellikle Türkiye, genelde de tüm bölgeyi derin etkileyecek olan bir sığınmacı akını yaşanmasına sebep olmuştur. Her ne kadar Türkiye, bölgedeki alanlara yaptığı operasyonlar ile güvenli alanlar oluşturarak Suriyeli sığınmacıları bu alanlara yerleştirmeye başlamış olsa da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre Türkiye’de hala yaklaşık 3 milyon 600 bin Suriyeli sığınmacı olduğu gerçeği 2021 yılına girildiğinde önümüzde duracaktır. Sığınmacı sorununun devam ettiği günümüzde Türkiye’de bulunan birçok kesim AKP’nin Suriye politikasını sorumlu tutarken, sığınmacılara yönelik tepkiler de her geçen gün artmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Birinci Dünya Savaşı'nda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki topraklarını kaybederek çıkan Osmanlı Devleti 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile tarih sayfalarındaki yerini almıştı. 2000 li yıllara gelindiğinde Ortadoğu'da mezhepler de içinde çeşitlilik gösteriyordu. Tamamı ideolojik motiflerle şekillendirilmiş ve siyasileşmiş dini yapıyı üç grupta toplayabiliriz. Birinci grup, Suudi Arabistan'ın Vehhabi ekolü etrafında toplanan devletler olarak görebiliriz. İkinci grup Arap milliyetçiliğinin renklerini barındıran Sünni ve sol görüşlü yapıya sahip Mısır'ın liderliğindeki Arap Devletlerinin oluşturduğu gruptur. Üçüncü grup Şii mezhebinin siyasi rolünü üstlenen ve bölgede aktif bir siyasi Şii propagandası yapan İran ve etkisi altına almak istediği Irak ve Suriye gibi ülkelerini ekleyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti, Ortadoğu ve Arap yarımadası da dahil demokratik ve laik bir yönetim sistemini benimsemiş, halkının tamamına yakınının Müslüman olması ile de Ortadoğu'da oluşturulmak istenen çoklu yapının dışında kalmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan Soğuk Savaşın hüküm sürdüğü 1980 li yıllara kadar Ortadoğu'da meydana gelen gelişme ve kargaşalara mesafeli kalmıştır. Atatürk dönemindeki "Musul Sorunu" ve İnönü döneminde sınır sorunu haline gelen "Hatay'ın bağımsızlığı" konuları en önemli konular olmuştur. Yine bu dönemlerde İran ile ikili ilişkiler geliştirilmiştir. Tek Partili dönemden çok partili döneme geçildiği yıllardan 1980 li yıllara kadar Batı eksenli bir Ortadoğu politikası sergileyen Türkiye'nin Ortadoğu politikası, bölgede yaşanan İran İslam Devrimi, SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve İran-İrak Savaşı esnasında da fazla değişikliğe uğramamıştır. Ancak iki kutuplu bir dünyanın 1990 lı yıllarda tek güç haline dönüşmesi ile Türkiye'nin bölgedeki stratejik önemi de azalmıştır. Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin adeta "doğu karakolu" görevini yapan Türkiye, özellikle 1 Mart tezkeresinde sergilediği tavır nedeni ile Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile bölgede tek güç haline gelen ABD'nin yeni müttefik arayışlarına girişmesine neden olmuştur. İkinci Körfez Savaşı sırasında yaşanan "1 Mart Tezkere Krizi" ABD-Türkiye ilişkilerinde onarılması güç hasarlara neden olmuştur. ABD, bölgede gerek Türkiye'yi bir şekilde cezalandıracak gerekse de yeni bir Ortadoğu partneri olacak terör örgütü PKK ve uzantıları ile işbirliğine girişmiştir.

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından itibaren benimsediği ve Arap Baharına kadar bir şekilde başarı ile yürüttüğü "Komşular ile Sıfır Sorun" politikası, Arap Baharı ve sonrasında Suriye iç savaşı ile uygulanamaz bir hale dönüşmüştür. AKP'nin özellikle Mısır'da Mübarek'in devrilmesinden sonra iktidara gelen Müslüman Kardeşler Hareketi'ni desteklemesi bölgede bulunan "Vahhabi ekolünün" temsilcisi Suudi Arabistan ve baskıcı monarşi sahipleri tarafından tepki ile karşılanmıştır. AKP'nin Mısır'da desteklediği Mursi'nin bir askeri darbe sonucu devrilmesine verdiği tepki, Mısır ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin yaklaşık on yıldır adeta kesilmesine neden olmuştur. Erdoğan'ın İç kamuoyuna verdiği mesajlarda üst perdeden konuşması ve sert tepkiler nedeni ile de ilişkilerin düzelme ihtimali daha da azalmıştır. Arap Baharının Suriye'ye sıçramasından sonra Esad'ın göstericilere karşı uyguladığı katliama sessiz kalmayan Türkiye, bu konuda da yalnız kalmıştır. Suriye iç savaşında diplomatik girişimlerinin uluslararası arenada karşılıksız kalması neticesinde Rusya ile sorunu çözme yoluna giren AKP, NATO'da birlikte olduğu Batılı Devletler ve ABD tarafından hoş karşılanmamış, Türkiye'de bulunan "Hava Savunma Sistemleri" bazı bahaneler gösterilerek Türkiye'den geri alınmıştır. Türkiye Suriye'den olası bir hava saldırısını engellemek için Rusya'dan aldığı S-400 Hava Savunma Sistemleri nedeni ile de ABD ile tarihin en kötü ilişkilerinin gerçekleştiği döneme girmiştir. İç siyasette de muhalefet ile bir fikir birliği sağlanamamaktadır. Muhalefetin, Esad ve Sisi ile görüşülmesi hususundaki önerileri şiddetle reddedilmektedir. Ancak, son dönemde Doğu Akdeniz'de yaşanan enerji arama faaliyetlerindeki sıkıntılar nedeni ile bölge ülkeleri ile iyi ilişkilerin yapılması gerektiği gerçeği açığa çıkmıştır. Ülkeler ile ebedi düşmanlıklar olmayacağı, bilakis ülke çıkarları doğrultusunda politikalar gerçekleştirilmesi gerektiği gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır.

Suriye iç savaşından kaçan sığınmacılar Türkiye iç politikasında malzeme konusu edilmektedir. Sayıları resmi rakamlara göre 3 milyon 600 bini bulan sığınmacılar için her ne kadar AB ile yapılan müzakereler sonunda ekonomik kaynak vaat edilse de Erdoğan'ın da dillendirdiği gibi ilgili tutarların büyük kısmı verilmemiştir. AB ile yapılan görüşmelerde sığınmacılar ile ilgili bir başka konu başlığı olan geri kabul anlaşmasıdır. Bu anlaşma her ne kadar Türkiye tarafından uygulanmış olsa da AB'nin Türkiye'ye vadettiği ekonomik yardım yanında "vize konusu" da askıda kalmıştır. Türkiye için büyük sorun teşkil eden Suriyeli sığınmacılar sorununu sadece ekonomik yönden tahlil etmek yanlış olacaktır. Zira insani boyutu daha da zorlayıcıdır. AB'ye gitmek için kaçak yollardan Türkiye sınırlarına sokulan sığınmacıların Ege sularındaki zorlu yolculukları ve Yunanistan'ın ölçüsüz ve vicdandan yoksun politikaları nedeni ile her yıl binlerce insan yaşamını kaybetmektedir. Elbette ne Arap Baharı ne de Suriye'de çıkan iç savaş Türkiye kaynaklı değildir. Ancak, bugün Ortadoğu başta olmak üzere komşularımızla yaşanan sorunlarda her ne kadar haklı olsak da Türkiye Cumhuriyeti'nin son yıllarda yapmış olduğu dış politikadaki yanlışlığın da payı bulunmaktadır. İç kamuoyunda seçmenin birleştirilmesi için verilen yanlış ve ölçüsüz mesajlar, muhalefetin hiçbir önerisine kulak verilmemesi, Mısır'da Mursi'ye yapılan darbeye en üst perdeden tepki verilmesi ve buna benzer çıkışlar, Türkiye ile komşularının arasını bozmaya niyetli diğer ülkelerin ekmeğine bir anlamda yağ sürmüştür. AKP'nin ilk iki dönemi dış politikası incelendiğinde bölge ülkeleri ile ikili ilişkilerinde lider bir ülke olma yolunda kat ettiği mesafe yadsınamayacak bir gerçektir. Ancak, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Türk dış politikasında dile getirdiği ve bir bakıma Türkiye'nin perspektifini belirlediği "Küresel olaylarda sözü dinlenen, olayları önceden gören, tedbir alan ve çözüm üreten" söylemi üzerinden "Komşular ile Sıfır Sorun" kavramı Arap Baharı ateşinin Ortadoğu'yu yakması ve bölgede bulunan güçlü aktörlerin planları ile uyuşmaması nedeni ile uygulanması mümkün olmayan bir proje olarak kalmıştır.

Türkiye, bölge ülkeleri ile gerçekleştirdiği stratejik konulardaki işbirliklerinde beklediği karşılığı alamamıştır. İran'ın nükleer enerji ihtiyacını karşılamak adına yaptığı nükleer çalışmalara Türkiye ABD'yi karşısına alarak destek vermiş, ancak İran geliştirdiği "uranyum zenginleştirme programını" ABD ve İsrail'i tehdit edencesine dünya basınına ilan etmiştir. Türkiye bu konuda ABD'nin İran'a yaptırım ve ambargo uygulamalarında itham altında kalmış ve "Halkbank Davası" olarak bilinen davada ABD mahkemelerinde sanık durumuna düşmüş ve kendisini savunmak zorunda kalmıştır. Dava sürecinde Türkiye aleyhine bir karar çıkması durumunda ağır para ve diplomatik yaptırımların yapılabileceği yorumları yapılmaktadır. Türkiye, İran'ın nükleer programına verdiği desteğe rağmen, İran'ın Suriye sorununda yapıcı bir politika izlememesi, mezhep taassubu ile hareket etmesi sonucunda Türkiye'nin sınır güvenliği sorununun yanında ülkesinde 4 milyona yakın mülteci ile sorun yaşamasına neden olmuştur.

Türkiye, Mısır'da gerçekleşen darbe sonrası Sünni Araplar için bölgede liderlik iddiası olan BAE ve Suudi Arabistan'ın ve bölünmüş Irak ile ateş çemberine dönüşen Şii nüfusun çoğunlukta olduğu bu iki ülke üzerindeki etkisini arttırmaya çalışan İran ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca bir NATO üyesi olan Türkiye'nin Soğuk Savaş Döneminden kalma çıkar kavgaları olan ABD-Rusya çekişmesinde arada kaldığı gözler önündedir. AB ile uzun yıllar başarılı bir şekilde müzakereler sürdüren Türkiye, özellikle 2012 yılından itibaren iç siyasette yaşanan kavgalar ve bölgede oluşan kaos nedeni ile de müzakerelerin durmasına neden olmuştur. Son dönemlerde yaşanan ekonomik krizler de ayrıca Türkiye'nin bölgede bir güç unsuru olmasının önündeki en büyük engeldir. Demokratik reformalar ile AB sürecini tamamlayan bir Türkiye AB ile olacak İşbirlikleri sayesinde bölgesel ve ekonomik sorunların üstesinden gelebilecek potansiyele sahip bir ülkedir.

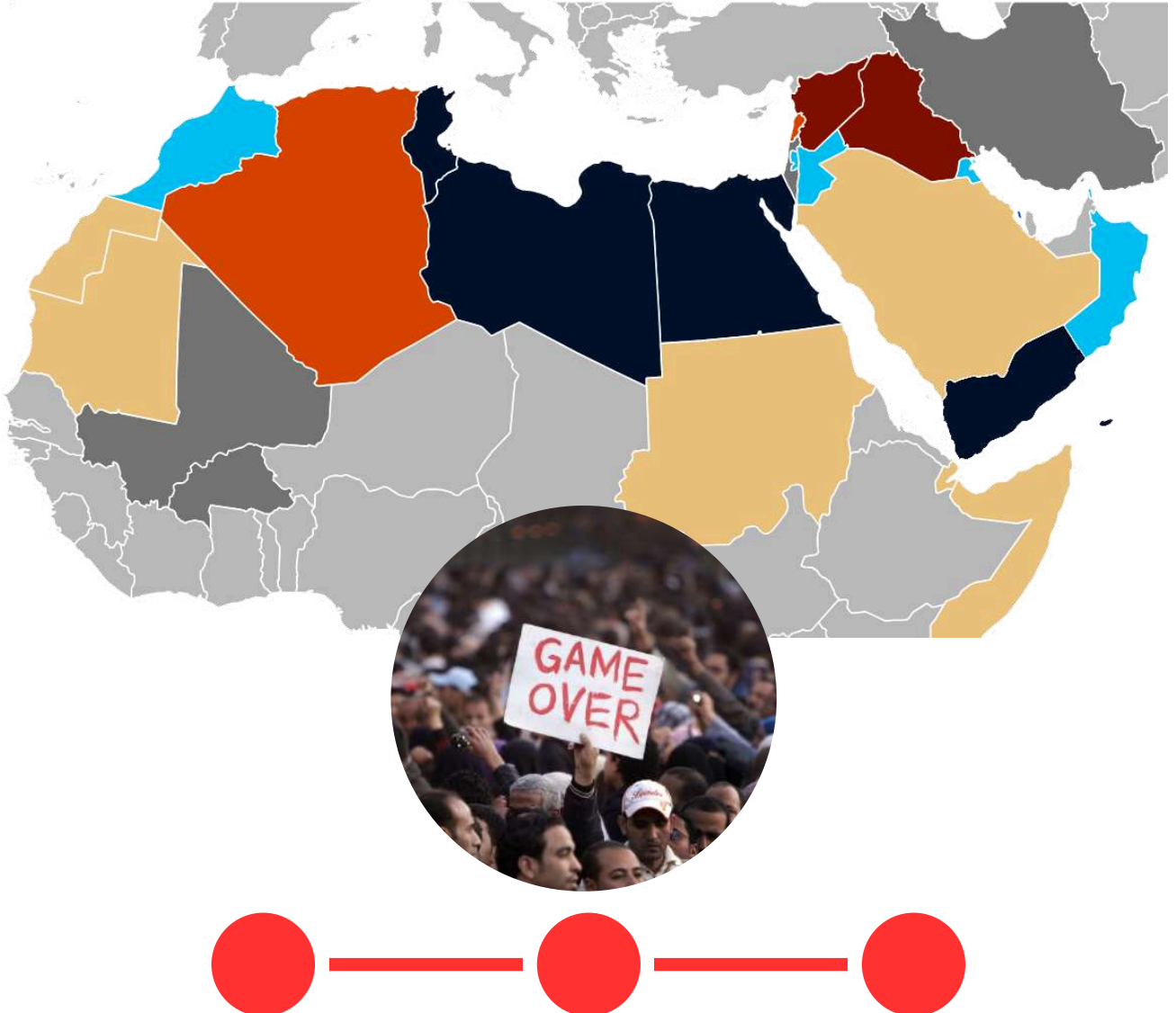
2003 yılında ABD ile yaşanan “1 Mart Tezkeresi Krizi” sonrası başlayan ABD-PKK ilişkisi, Arap Baharı sonrası bölgeye adeta çöreklenen ABD ve Rusya tarafından kullanılmaktadır. Suriye ve dolayısı ile İran’ın da terör örgütü kartını perde arkasından Türkiye’ye karşı kullanması Türkiye’nin bölgede uygulamayı düşündüğü politikaları baltalamaktadır. Türkiye’nin özellikle İran konusunda elindeki kartları kullanması gerekmektedir. İran’ın nükleer programı, uygulanan ambargo nedeni ile yaşadığı ekonomik buhran ve İran-İsrail ilişkilerindeki gerginlikler buna örnek verilebilir. ABD Başkanı Trump döneminden cesaret alan BAE ve Suudi Arabistan’ın Biden yönetiminde Trump’ın verdiği desteği alamayacağı aşikardır. Bu nedenle BAE ve Suudi Arabistan ile ilgili konularda Libya ve Mısır özelinde karşılıklı ilişkilerle kazanımlar sağlanması muhtemeldir. Katar’ın uzun yıllardır verdiği destek Türkiye’nin Arap Ligi’nde kullanacağı bir enstrüman olabilir. Katar aracılığı ile diğer körfez ülkeleri ilişkileri geliştirilebilir. Suudi ve BAE yönetimlerinin Katar’a olan baskısının Biden yönetimi geldikten sonra gevşediği aşikardır.

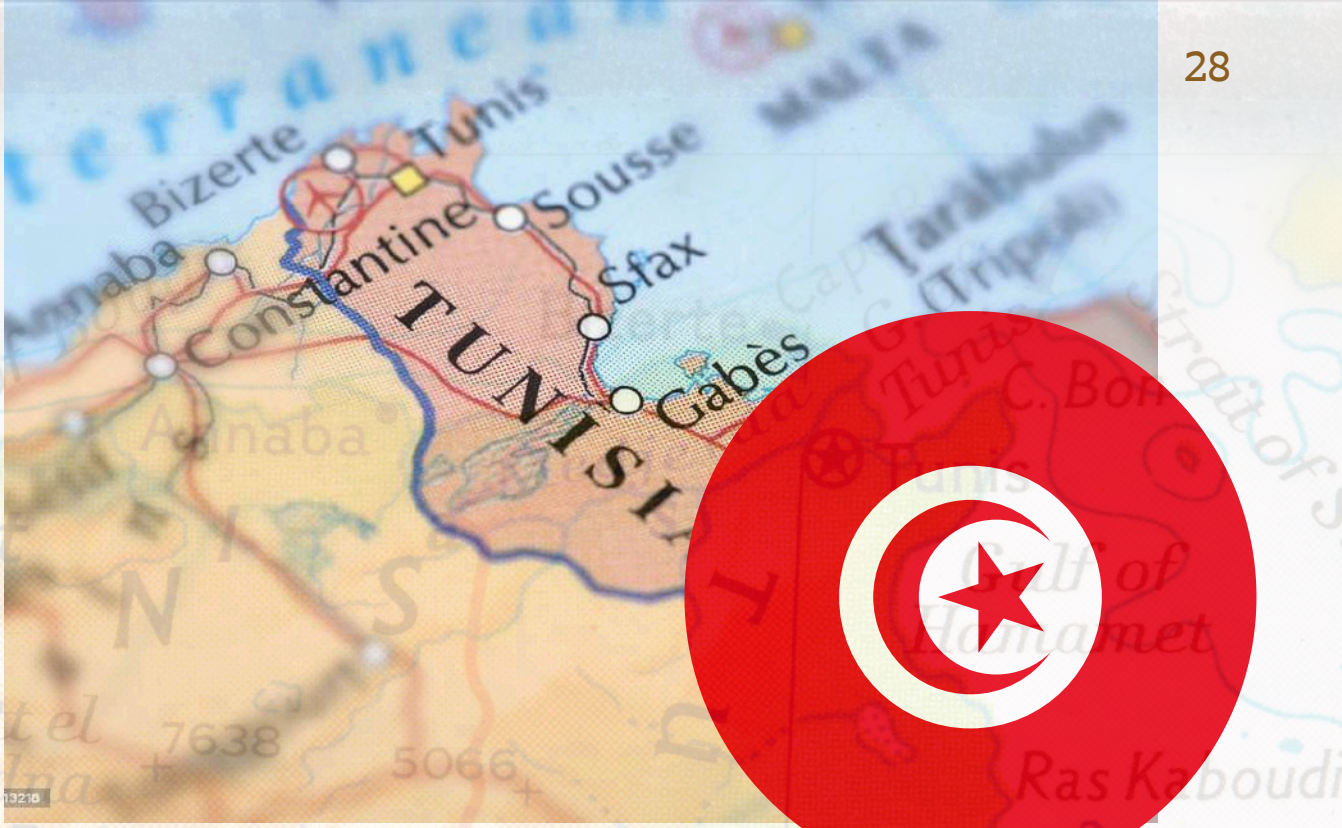
Türkiye her ne kadar tarih boyunca Batı çizgisinde bir dış politika sergilemiş olduğundan ekonomik ve stratejik kayıplar yaşamış olsa da ülke içinde yapacağı demokratik reformlar ile AB ile yakınlaşmayı sağlayarak ilişkilerini tekrardan düzeltebilir. Suriye’den gelen sığınmacıları AB’ye koz olarak göstermesi AB ülkelerinin Türkiye’ye karşı olan tutumlarının değişmesindeki bir başka nedendir. Türkiye, PKK terör sorunu da olduğu gibi sığınmacı sorununu da AB ülkelerine tam anlamı ile anlatamamıştır. AB ülkeleri Türkiye’nin sığınmacılara verdiği imkanlar ve destek hakkında her platformda övgü ile bahsetmelerine rağmen taşın altına elini koymayıp cüzi ekonomik yardımlar ile geçiştirmeye çalışması Türkiye’nin önümüzdeki yıllarda mevcut yaşamış olduğu ekonomik krizin daha da artmasına sebep olacaktır.

Türkiye, bölgede ortaya çıkan yeni durumu kendi lehine çevirmek için geç kalmış değildir. İran’ın nükleer programı çerçevesinde ABD tarafından ambargoya maruz kalması sonucu İran ile ilişkilerinde bir esnekliğe gitmemesi kendi zararına olmuştur. Ancak ABD’nin İran’a yönelik politikalarında AB, Çin ve Rusya gibi bölgesel güç faktörleri ile işbirliği yaparak İran politikası ile ABD’nin Türkiye’ye de yaptırım yapma olasılığını ortadan kaldıracaktır. Türkiye’nin bunun için bir an önce 2008 öncesi AB ile müzakereler dönemindeki politikalarına dönmesi işi daha da hızlandıracak ve kolaylaştıracaktır. Öte yandan İsrail’in Filistin’de uygulamış olduğu adeta soykırımı andıran politikalarında da Arap-İsrail ilişkilerinde tarafsız bir politika sergileyerek gerek bölge ülkeleri gerek BM ve gerekse diğer Uluslararası kuruluşlar ile etkin bir dış politikayı tarafsız şekilde oluşturarak İsrail’in baskıcı Filistin politikasını esnetebilir. Türkiye’nin iç politikada Filistin meselesini kullanması iki ülke arasındaki ilişkileri de etkilemektedir. Bunun yerine Arap coğrafyasında oluşan Müslüman Kardeşler-Vehhabi görüş ayrılıklarını bertaraf edecek, Arap toplumlarını birleştirecek politikalar sergilemesi, bölgede güç mücadelesi veren ülkelerin de politikalarında değişikliğe gitmesini sağlayacaktır. Türkiye, son yıllarda Ortadoğu, Ege ve Doğu Akdeniz kaynaklı sorunlar yumağı ile karşı karşıyadır. Oluşan bu sorunları, uluslararası platformlarda ve dünya kamuoyuna anlatması için etkin bir dış politika sergilemesi gerekmektedir. Tepki getirecek söylemler, Batılı ülke yöneticilere üst perdeden verilen mesajlar her ne kadar iç politikada Türkiye’nin gücü olarak algılsa da Batı bu tür söylemleri bölgede oluşan ve “İŞİD ve benzeri terör örgütlerinin” görüntüleri ile kendi kamuoylarına yansıtıp asıl verilmek olan mesajın bir şekilde yanlış algılanmasını neden olmaktadır.

İçerikte de belirtmeye çalıştığımız gibi Türkiye bulunduğu bölgede yönetim şekli, dünya görüşü ve Batı ile ilişkilerinde diğer Ortadoğu ülkeleri ile önemli ölçüde ayrılmaktadır. Ayrıca Müslüman toplumların çoğunlukta olduğu coğrafyada laik bir yönetim sistemi ile uzun yıllardır iç ve dış politikalarını şekillendirmesi ile de farklılık göstermektedir. Bölgede Şii bir siyasal İslam modeli seçen ve Şii nüfusu etkisi altına almak için dış politikasını buna göre şekillendiren İran Şii görüşü , Selefi görüşe sahip ve aşırı yönelimlere gizli ve açıktan destek veren, Arap Baharında oluşan durum karşısında gerek İran ve gerekse Türkiye ile ters düşen politikalar sergileyen Suudi Selefi görüşü, İslami motifler olmasına rağmen içinde barındırdığı ve demografik yapısı çeşitlilik gösteren Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerin oluşturduğu grup ki, bu ülkelerin yine Suudi ve İran etkisi ile Yahudiliği bir siyasal din haline getiren bölgenin sorun kaynağı İsrail'i sayabiliriz.

Tüm bunların dışında yaklaşık yüz yıldır laik ve demokratik bir yönetim biçimi benimseyen (Yıllar içinde askeri darbeler olsa da) Türkiye'nin, Batı tarafından bölge içinde model ülke olarak gösterilmesini iyi algılaması ve bunu kullanması gerekmektedir. Batı ile ilişkilerinde Batı yanlısı bir dış politika benimsemesi yıllarca Türkiye'yi bölgeden uzaklaştırmıştır. Ancak Batı tarafından uygulanan demokratik ve insan haklarını içselleştirmiş iç politikalar Türkiye'yi Batı ve Doğu karşısında sözü dinlenir ve müzakerelerde aranır bir ülke konumuna getirecektir. Bu nedenle Türkiye'nin önümüzdeki dönemde iç politikasını bu minvalde şekillendirmesi önem arz etmektedir.

TUNUS

Resmi Adı	: Tunus Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	: Demokrasi
Başkenti	: Tunus
Bağımsızlık Tarihi	: 20 Mart 1956
Yüzölçümü	: 163.310 km ²
Nüfusu	: 11.6 Milyon %98 Arap, %1 Berberî, %1 diğerleri
Dili	: Arapça, Fransızca, Berberîce
Dini	: %99 Müslüman, %1 diğerleri (Yahudilik, Hristiyanlık, Bahailik)

Tunus topraklarının bilinen en eski yerleşimcilerinin Batı Asya ve Avrupa'dan geldiği tahmin edilmekle birlikte, buradaki ilk büyük devlet M.Ö. 12. yüzyılda bölgeye yerleşen Fenikelilerin M.Ö. 9. yüzyılda kurdukları Kartaca İmparatorluğu'dur. M.Ö. 2. yüzyıla kadar yaklaşık sekiz asır bölgede hüküm süren Kartacalılar, Roma İmparatorluğu ile girdiği mücadeleyi kaybederek M.Ö. 146 yılında tarih sahnesinden çekilmiş, böylece Tunus topraklarının hâkimiyeti Roma'ya geçmiştir. Tunus bu tarihten itibaren yaklaşık 500 yıl Roma İmparatorluğu'nun Kuzey Afrika'daki idarî merkezi olarak kalmış ve 5. yüzyılın ortalarında Roma hâkimiyetine son veren Vandalların kontrolüne girmiştir. 535 yılında Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına giren Tunus İslam orduları tarafından fethedilinceye kadar Bizans sınırları içerisinde yer almıştır.

Tunus'un da içinde yer aldığı Kuzey Afrika coğrafyasının önemli bir bölümü, daha ilk hicrî yüzyılda fethedilmiş, yüzyılın ortalarından itibaren bölgenin aslî unsuru olan Berberîler arasında İslamiyet hızla yayılmış, 707 yılında da Tunus'un tamamı fethedilmiştir. Bölgede Emevî ve Abbasî hâkimiyeti, zaman zaman merkezî yönetimin yanlış uygulamaları sebebiyle sekteye uğramışsa da, 800 yılında Abbasî halifeliğine bağlı Ağlebîler döneminde belirli bir istikrar sağlanmıştır. 909 yılında Fatımîler tarafından son verilene kadar Ağlebîler, özellikle Kayrevan bölgesi önemli gelişme kaydetmiştir.

Fatımîler bölgede yarım yüzyıl kadar kaldıktan sonra Mısır'a yönelirken yerlerine Berberî Zirî kabilesini bırakmış (972), ancak Zirîlerin 11. yüzyıl ortalarında Fatımîlerden ayrılarak Abbasîlere bağlanması üzerine, Fatımîler Mısır'daki bedevî Benî Hilâl ve Benî Süleym kabileleri Zirîlere karşı kışkırtarak onları Tunus'a yönlendirmiştir. Onların kıyı şeridi dışında hâkimiyeti ele geçirmesiyle birlikte, bölgenin demografik yapısında önemli değişiklikler yaşanmış, yeni gelen kabileler yerli kabilelerle akrabalık bağı kurarak mevcut yapıya karışırken, bazı bedevî kabileler de Büyük Sahra vahaları ile Güney Sudan bölgesine göç etmiştir.

Bu tarihten itibaren yaklaşık iki asır boyunca, bölgede büyük bir devletin hâkimiyetinden çok, irili ufaklı pek çok yönetimin uzun sayılmayacak hâkimiyetleri söz konusu olmuştur. Bunlardan Horosanîler bölgenin yeniden imarına önem vermiş ve Avrupa ile ticarete Tunus'u merkezî bir konuma yükseltmeyi başarmış, Muvahhidler ise 1228 yılına kadar yaklaşık bir asır bölgedeki varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu tarihte bölgenin hâkimiyetini ele geçiren Hafsîler, başta Tunus olmak üzere, bugünkü Cezayir ve Libya'nın bir bölümünde 1574 yılına kadar yaklaşık 350 yıl hüküm sürmüşlerdir. Hafsîler döneminde Tunus, sosyal, ekonomik, kültürel ve ilmî açıdan büyük gelişme kaydetmiştir.

16. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa devletlerinin Kuzey Afrika kıyılarına yönelik saldırıları, Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmiş, İspanyollara karşı verilen mücadele neticesinde Tunus 1574 yılında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Tunus'taki Osmanlı hâkimiyeti 3 asır boyunca devam ederken, Fransa'nın Tunus'a yönelik ilgisi 19. yüzyıl ortalarından itibaren artmış ve 8 Haziran 1883 tarihinde imzalanan Mersa Antlaşması ile Tunus resmen Fransız himayesi altına girmiştir.

Fransa Tunus'u atadığı genel valilerle yönetirken, 1920'li yıllardan itibaren Tunus'ta bağımsızlık mücadeleleri görülmeye başlanmıştır. Fransız sömürgeciliğine karşı ortaya çıkan ilk önemli hareket Abdülaziz b. İbrahim es-Seâlibî tarafından kurulan el-Hizbü'd-düstûrî'dir. 1930'ların ortalarında harekette kopmalar yaşanmış ve başkanlığını Mahmud Mâterî, genel sekreterliğini Habib Burgiba'nın yaptığı el-Hizbü'd-düstûrî el-cedîd kurulmuştur. 1940'lardan itibaren bağımsızlık mücadelesinde öne çıkan isim Habib Burgiba olmuş, 1956 yılında Tunus'un bağımsızlığı ile sonuçlanan sürecin baş aktörü olarak öne çıkmıştır.

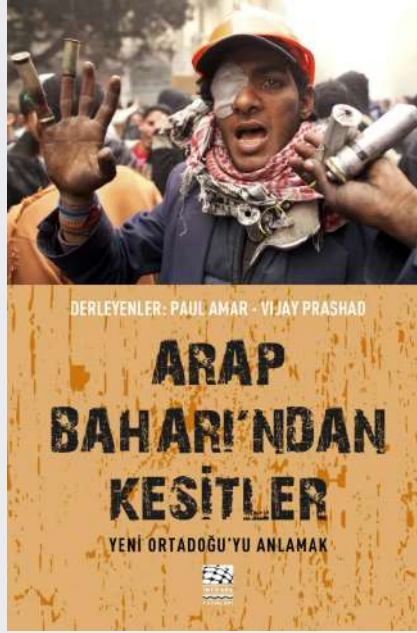

20 Mart 1956 tarihinde ilan edilen bağımsızlığın ardından devletin başına Hüseyinî ailesinden Emin Bey geçmiş ve ülke bir yıl kadar krallıkla yönetilmiş, 1957 yılında cumhuriyetin ilan edilmesi ile Habib Burgiba bağımsız Tunus'un ilk devlet başkanı olmuştur. 30 yıl kadar iktidarda kalan Habib Burgiba ülkeyi tek adam rejimi ile yönetmiş ve 1987 yılında gerçekleşen kansız bir darbe ile yerini Zeynelabidin Bin Ali'ye bırakmıştır. Göstermelik seçimlerle 2011 yılına kadar iktidarda kalan Zeynelabidin Bin Ali de halefi Habib Burgiba gibi ülkeyi dikta rejimi ile yönetmiş ve yaklaşık çeyrek asır iktidarda kalmıştır. 2010 yılının son günlerinde "Arap Baharı" sürecinin ilk patlak verdiği ülke olan Tunus'ta gösteriler kısa sürede ülke geneline yayılmış, bu gelişmeler üzerine devlet başkanı Zeynelabidin Bin Ali 14 Ocak 2011'de ülkeyi terk ederek Suudî Arabistan'a sığınmak zorunda kalmıştır.

2011 yılı Ekim ayında gerçekleştirilen seçimleri, liderliğini Raşid Gannuşî'nin yaptığı En-Nahda hareketi %40'lık oy oranı ile kazanmışsa da, Kasım ayında bir koalisyon hükümeti kurulmasına razı olmuştur. En-Nahda'nın içinde yer aldığı hükümetler, 2013 yılı Şubat ve Temmuz aylarında gerçekleşen failimeçhul cinayetler sonrasında patlak veren siyasî krizler neticesinde düşmüştür. 2014 yılı Kasım-Aralık ayında gerçekleştirilen seçimlerin ardından göreve gelen Beji Caid Essebsi'den sonra halen Kays Said cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmektedir.

Kitap

17 Aralık 2010'da Tunuslu sokak satıcısı Muhammed Buazizi'nin bedenini ateşe vererek ilk kıvılcımını çaktığı isyan ateşi tüm Arap dünyasını kısa zamanda sardı. Korku duvarını yıkan Arap halkları, çürümüş diktatörlükleri devirerek yeni bir tarihsel dönemi başlattılar. "Yazdıklarının nabızı isyanın ritmiyle atan eylemci akademisyenlerden" Paul Amar ve Vijay Prashad'ın derlediği makalelerde Tunus'tan Mısır'a, Bahreyn'den Suudi Arabistan'a, Yemen'den Sudan'a, Suriye'den Irak'a, Libya'dan Fas ve Cezayir'e, Filistin'den Ürdün ve Lübnan'a her bir ülkedeki protesto, direniş ve karşıdevrim akışlarının izleri sürülüyor. Makaleler, her toplumu ve ülkeyi farklı biçimde etkileyen yapısal güçler tarafından harekete geçirilen bu ayaklanmaların nereden çıktığı hakkında fikir veren aşağıdan öyküler sunuyor. Bu farkları dile getirebilmek için isyanların sosyolojisini daha iyi anlamamıza yardımcı olmak üzere yazarlarımız bizi ülkelerin tarihinde bir geziye çıkarıyor. "Arap Baharı'ndan Kesitler", bölgenin analizinde kullanılan egemen yaklaşımları reddederek bölgenin dinamiklerine içeriden yeni bir bakış sunuyor.

Belgesel

Arap baharı mutlak güç

Arap Baharı, iktidarın gücünün nasıl demonte edilip iinin boşaltılabileceğini dünyaya gösterdi. Al Jazeera ise "Arap Baharı: Mutlak Güç" belgeselinde iktidara gelmek için ödenen bedellere ve gücü kaybetmemek için neler yapıldığına dikkat çekiyor.

<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=8fUjqc1vGWA>

Kaynakça

- Oran, B. (2020). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980-2001) (17. b., Cilt 2.). İstanbul: İletişim Yayınları,
- Demirdağ, Y., Çelebi, Ö., (2011). Türk Dış Politikası Son On Yıl. Ankara: Palme Yayıncılık,
- Müftüoğlu, İ. (2015). Türkiye'nin Dış Politikası ve Ortadoğu. İstanbul: Alioğlu Yayınevi,
- Balcı, A. (2018). Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar (3. b.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şahbenderoğlu, V. (2019). 1 Mart Tezkeresi Türkiye ABD ilişkileri Ve Ortadoğu. Ankara: Dorlion Yayınları,
- Çevik, A. (2011). Ortadoğu Denkleminde Irak Türkiye ve ABD. İstanbul: Bengisu,
[https://www.amerikaninsesi.com. \(2021, 05 01\). /a/a-17-a-2002-11-03-11-87876927/800687.html](https://www.amerikaninsesi.com. (2021, 05 01). /a/a-17-a-2002-11-03-11-87876927/800687.html) adresinden alındı
- Duran, B., İnat, K., Ataman, M., (2011). Türk Dış Politika Yıllığı 2009. Ankara: Seta Yayınları XIII.
- Zengin, G. (2013), KAVGA: Arap Baharı'nda Türk Dış Politikası (2010-2013). İstanbul: İnkılap,
- Yavuz, C., Erdurmaz, S. (2012). ARAP BAHARI VE TÜRKİYE . Ankara: Berikan Yayınevi,
- Amar, P., Prashad, V., (2014). Arap Baharı'ndan Kesitler-Yeni Ortadoğu'yu Anlamak (1. b.). (Ö. Furtun, Çev.) İstanbul,
- Arı, T. (2017). Geçmişten Günümüze Ortadoğu (Cilt 2.). İstanbul: Genel Dağıtım.
- Dabaşı, H. (2015). Arap Baharı Post Kolonyalizmin Sonu (1. b.). (A. Esen, Çev.) İstanbul: Sümer Yayıncılık,
- Yavuz, C., Erdurmaz, S. (2012). ARAP BAHARI VE TÜRKİYE . Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yıldırım, Y. (2014). Değişen Orta Doğu'da Değişmeyen Sorunlar: Irak İşgali'nden Arap Baharı'na (Özkoç, Ö., "Mısır Devrimi"ni anlama) (1. b.). Bursa: Dora Yayıncılık,
- İyiat, B. (2018). Din, Siyaset, Ekonomi Ekseninde Çatışan Ortadoğu (1. b.). Ankara: Kripto.
- Karadeniz, Y. (2012). İran Tarihi (1700-1925). İstanbul: Selenge Yayınları.
[https://www.cnnturk.com/. \(2021, 12 05\). 2011/turkiye/02/01/erdogandan.mubareke.halka.kulak.ver](https://www.cnnturk.com/. (2021, 12 05). 2011/turkiye/02/01/erdogandan.mubareke.halka.kulak.ver) adresinden alındı
[https://www.aksam.com.tr/siyaset/halkin-sesine-kulak-ver. \(2021, 05 12\). /haber-16708](https://www.aksam.com.tr/siyaset/halkin-sesine-kulak-ver. (2021, 05 12). /haber-16708) adresinden alındı.
- Duran, B., İnat, K., Ulutaş, U., (2013). Türk Dış Politikası Yıllığı 2012. Ankara: Seta Yayınları, s.19-20
[https://www.hurriyet.com.tr/. \(2021, 05 12\). gundem/erdogandan-onemli-mesajlar-21386210](https://www.hurriyet.com.tr/. (2021, 05 12). gundem/erdogandan-onemli-mesajlar-21386210) adresinden alındı
- Fish, R., Cockburn, P., Sengupta, K., (2014). Suriye Cehennemine Düşüş, 2011-2014 Çağdaş Haberciliğin Unutulmaz Antolojisi. (B. Yasin, Çev.) İstanbul: Matbuat Yayın Grubu,
- Amar, P., Prashad, V., (2014). Arap Baharı'ndan Kesitler-Yeni Ortadoğu'yu Anlamak (1. b.). (Ö. Furtun, Çev.) İstanbul.

Serbest, H. (2018). ABD Gölgesinde Arap Baharı ve Mısır (1. b.). İstanbul: Parana Yayınları, Battır, O., Özşahin, M.C. (2019). Arap Baharı Sonrası Ortadoğu Kuram ve Siyaset (1. b.). Ankara: Nobel,

<http://www.radikal.com.tr/>. (2021, 05 15). yazarlar/cengiz-candar/sifir-sorundan-herkesle-soruna-gecerken-1064181/ adresinden alındı

<https://www.dw.com/tr>. (2021, 05 10). <https://www.dw.com/tr/mısırdan-erdogana-laiklik-elestirisi/a-15388018> adresinden alındı

<https://www.bbc.com>. (2021, 05 12). /turkce/haberler/2013/07/130705_egypt_morsi. adresinden alındı

Duran, B., İnat, K., Balcı, A., (2014). Türk Dış Politikası Yıllığı 2013. Ankara: Seta Yayınları, Duran, B., İnat, K., Caner, M., (2020). Türk Dış Politikası Yıllığı 2019. Ankara: Seta Yayınları, Oran, B. (2020). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (2001-2012) (4. b., Cilt 3.). İstanbul: İletişim Yayınları,

Zengin, G. (2013). KAVGA: Arap Baharı'nda Türk Dış Politikası (2010-2013). İstanbul: İnkılap.

Fuller, G. (2019). Türkiye ve Arap Baharı (4. b.). Ankara: Serbest Kitaplar,

<https://www.milliyet.com.tr>. (2021, 05 01). /dunya/erdogan-dan-musliman-kardesler-teklifi-1444764 adresinden alındı

<https://t24.com.tr/haber>. (2021, 05 02). /cumhuriyet-mit-tirlari-operasyonundan-fotograflari-yayimladi-devletin-bittigi-an,298670 adresinden alındı

<https://www.unhcr.org/tr/>. (2021, 05 15). unhcr-turkiye-istatistikleri adresinden alındı

<https://www.orsam.org.tr> (2014). Tunus Seçimleri Arifesinde Türkiye-Tunus İlişkileri. Ankara: Orsam Yayınları. Mayıs 11, 2021 tarihinde <https://www.orsam.org.tr/tr/tunus-secimleri-arifesinde-turkiye-tunus-iliskileri/> adresinden alındı, s.14

DÜŞÜNCE

DÜNYA'DAN BİR HABER